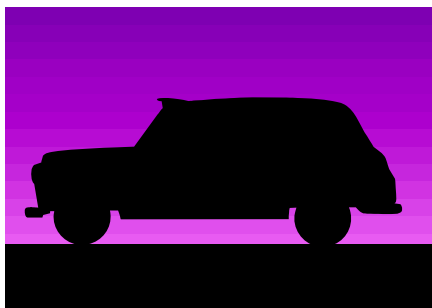

**VAMMAISPALVELUJEN SAATAVUUDEN JA
ERITYISOSAAMISEN PARANTAMINEN
KAINUUSSA (2006 – 2008)**

Loppuraportti

Joulukuu 2008

Julkaisija:

Kainuun maakunta -kuntayhtymä

PL 400

87070 KAINUU

Puh. 08 615 541

Faksi 08 6155 4260

kirjaamo@kainuu.fi

ISSN 1795-5661

Kajaani 2008

**VAMMAISPALVELUJEN SAATAVUUDEN JA ERITYISOSAAMISEN
PARANTAMINEN KAINUUSSA
(2006 – 2008)**

Loppuraportti

Joulukuu 2008

Laatija:

Jaana Finnilä

Kainuun maakunta -kuntayhtymä

2008

D:22

TIIVISTELMÄ

Vammaispalvelujen saatavuuden ja erityisosaamisen parantaminen Kainuussa -hanke (2006 – 2008), työnimenä ”VASARA”- hanke oli 75 % valtionavustuksella Oulun lääninhallitukselta rahoitusta saava hanke. Hankkeen budjetti oli 356 202 euroa, joka sisälsi VASARA- hankkeen sekä osaprojektina toimineen Kainuun näkövammaprojektin (2006 – 2007) ns. ”Reetta” -projektin.

Hankkeen tavoitteena oli kehittää yhteisiä, asiakaslähtöisiä toimintatapoja vammaispalvelujen turvaamiseksi kaikille kainuulaisille. Tavoitteena oli laadun ja palvelujen saatavuuden tehostaminen sekä ilmenneiden ongelmien poistaminen. Pilottina toteutettiin Kainuun näkövammaprojekti (2006-2007), jonka tavoite oli tukea näkövammaista itsenäiseen suoriutumiseen erilaisissa arkipäivän tilanteissa ja luoda pysyvä toimintamalli näkövammaisten palvelujen ja kuntoutuksen järjestämiseksi.

Hankkeessa parannettiin ja turvattiin henkilöstön erityisosaamista käynnistämällä toimintaohjeiden yhtenäistämistä ja käsitteiden määrittelyä ja muuta yhteistyötä esim. lääkäreiden ja kuntoutuksen asiantuntijoiden kanssa. Hankkeessa selvitettiin tehtävärakenteen muutoksia. Tavoitteena oli vahvistaa vammaispalvelujen palvelujärjestelmän toimintaperiaatteita: syrjimättömyyttä, osallisuutta, esteettömyyttä ja kumppanuutta.

Hankkeessa selvitettiin mahdollisuutta luoda päätöksentekoa tukeva ennakoiva ohjelma/malli mahdollisesti tietoteknisin ratkaisuin. Lisäksi palvelujen saatavuutta pyrittiin parantamaan luomalla malli palvelutarpeiden ennakoimiselle vuositasolla ja näin tuettiin mm. johtajuutta.

Hanke loi järjestelmän asiakaspalautteen jatkuvalla arvioimisella ja hyödyntämisellä vammaispalvelujen kehittämiseksi. Yhteistyökumppaneina tässä olivat mm. eri vammaisjärjestöt. Hanke pyrki ennakoimaan Kehitysvammalain ja Vammaispalvelulain yhdistämistä toiminnallisella tasolla.

SISÄLLYS

OSA 1: VASARA-hankkeen loppuraportti (2006 – 2008)

1. Taustaa	1
2. Hankkeen kokoonpano	4
3. Hankkeen tavoitteet ja tehtävät	6
4. Hankkeen toteuttaminen.....	7
4.1 Kuntakierrokset hankkeen alkaessa	8
4.2 Asiakaskyselyt ja selvitykset	9
4.3 Osaamiskartoitus ja koulutussuunnitelman koulutukset.....	14
4.4 Toimintaohjeen ja sovelluskäsikirjan luominen sekä atk:n hyödyntäminen	17
4.5 Hakemuslomakkeiden luonti maakunnan internet-sivustolle	18
4.6 Prosessien mallintaminen.....	19
4.7 Yhteistyötahoja	19
4.8 Vammaislakien yhdistämisen ennakointi toiminnalliselta tasolta	20
5. Hankkeen tulokset.....	21
5.1 Yhteiset toimintatavat mm. Toimintaohje ja Sovelluskäsikirja.....	21
5.2 Asiakaspalautekanavat	22
5.3 Johtamisen työkaluja.....	23
6. Hankkeen arviointi	25
7. Jatkokehittämissihtöuksia	27
8. Pohdintaa.....	28

Liitteet

OSA 2: Kainuun näkövammaprojekti (2006 – 2007)	1
1. Johdanto	2
2. Tavoitteet	4
3. Osallistujat	5
4. Työmenetelmät.....	6
4.1 Kuntoutusohjaus.....	6
4.2 Liikkumistaidonohjaus.....	6
4.3 Pienryhmäkuntoutus.....	7
4.4 Koulutukset	8
4.5 Tiedottaminen	8
5. Tulokset.....	8
6. Kainuun näkövammakuntoutuksen maakunnallinen toimintamalli.....	11

Luku 1 on VASARA- hankkeen loppuraportti, jossa käydään läpi pääprojektin toimintaa hankkeen ajan.

Luku 2 pitää sisällään Kainuun näkövamma-projektin eli VASARA:n osaprojektina niin kutsutun Reetta-projektin loppuraportin.

”Vammaispalvelujen saatavuuden ja erityisosaamisen parantaminen Kainuussa” -hankkeen nimi oli varsin pitkä käytettäväksi arjessa, jolloin tuntui luontevalta ottaa käyttöön työnimi.

”VASARA” työnimellä pyrittiin mielikuvin tuomaan hankkeen idea tuottaa maakunnalle yhteisiä toimintakäytäntöjä eli remontoida vanhaa tuottamalla uutta, ei paukuttaen vaan korjaten.

1. Taustaa

Kainuun vammaispalveluja on tutkittu vähän. Kainuun hallintomallin valmisteluvaiheessa tehdyssä selvityksessä todettiin, että Kainuun kehitysvamma palvelut ovat kattavuudeltaan ainakin maan keskitasoa. Kainuussa on väkilukuun suhteutettuna eniten kehitysvammaisia, mutta heistä asuu laitoksessa toiseksi vähiten. Laitoshuollon kustannukset kehitysvammaista kohti ovat Kainuussa hieman keskimääräistä pienemmät. Palvelurakenne vastaa erittäin hyvin valtakunnallisia tavoitteita.

Yllä mainitun selvityksen mukaan Kainuun kehitysvammahuollon julkisen sektorin palveluissa työskenteli v. 2003 yhteensä 237 henkilöä. Kehitysvammahuollon kustannukset olivat 10 440 681 euroa, joista kuntien tuottamien palvelujen osuus oli 4 832 705 ja kuntayhtymän tuottamien 4 450 705 euroa. Lisäksi Kainuussa tuotettiin yhdessätoista yksityisessä asumisyksikössä palveluja yhteensä n. 70:lle kehitysvammaiselle.

Vammaispalvelulain mukaisia päätöksiä tehtiin Kainuussa v. 2003 yhteensä 1269, joista 848 kuljetuspäätöksiä ja 421 muita päätöksiä. Päätöksistä suurin osa koski kuljetuspalveluita. Päätösten jakauma vastaa suunnilleen koko maan tilannetta.

VPL -palvelujen käsittelyyn käytettiin Kainuussa v. 2003 noin viiden kokopäiväisen työntekijän työpanos. Vammaispalvelulain mukaiset päätökset tehtiin yllämainitun selvityksen mukaan kunnissa hyvin eri tavoin. VPL -palveluiden kustannuksia oli vaikea erotella, koska useimmissa kunnissa tehtävät hoidettiin muiden töiden ohella ja tarvittava työpanos oli vaihdellut eri aikoina.

Kehitettäviin asioihin hallintokokeilun sosiaalihuollon valmistelutyöryhmä nimesi mm. seuraavat:

- Vammaispalvelulain soveltamiseen liittyy paljon harkintaa. Siksi soveltamisperiaatteet pitää yhdenmukaistaa koko SOTE- tulosalueella.
- Vaikeavammaisten kuljetuspalveluissa (4§) järjestämisperiaatteet, sopimukset ja tilausjärjestelmä yhdenmukaistetaan. Kuljetukset tulee koordinoida muiden yhteiskunnan maksamien kuljetusten kanssa. Maksut voidaan lähitulevaisuudessa suorittaa yhteisellä älykortilla.
- Tulkkipalvelut (7§) järjestetään koordinoitusti muiden kommunikaatiopalvelujen kanssa, mahdollisesti yhteisestä kommunikaatiokeskuksesta. Sopimukset yhdenmukaistetaan. Palvelujen tarve selvitetään ottaen huomioon muutkin ryhmät kuin aistivammaiset esim. maahanmuuttajat ja vanhukset.
- Uutta teknologiaa, kuten kuvapuhelinta ja muita IT- sovelluksia hyödynnetään.
- Palveluasuminen (11 §) järjestetään pääsääntöisesti Kainuussa, vain poikkeustapauksessa muualla. Maksuperusteet ja kustannusten lopullinen kohdentuminen kotipalveluna ja omaishoidon tuella annettavissa palveluissa yhdenmukaistetaan.
- Henkilökohtaisen avustajan (16 §) käytön perusteet yhdenmukaistetaan. Pyritään käyttämään soveltuvin osin yhteisiä avustajia ja muodostamaan avustajarenkaita mm. lomitusten helpottamiseksi.

Hankesuunnitelmassa rahoitusta haettaessa hanketta oli perusteltu seuraavasti: Kainuun hallintokokeilun valmistelutyöryhmien tekemissä kartoituksissa vammaispalvelujen kokoaminen toimiviksi kokonaisuuksiksi nähtiin yhtenä tärkeänä kehittämiskohteena. Kokoamistyön pohjaksi organisaatio on luotu, mutta toimintojen yhtenäistämiseksi ja sisällön kehittämiseksi tarvitaan uusia innovaatioita. Vammaispalveluihin suuntautuvaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa ei ole aiemmin tehty Kainuun alueella.

Kuntayhtymän johdolle tulleissa palautteissa sekä mm. sosiaaliamiehen raportissa vuodelta 2003 keskeisinä ongelmina on noussut esiin vammaispalveluja käyttävien asiakkaiden tyytymättömyys mm. päätösten epäselvyyteen, henkilöstön vaikeaan tavoitettavuuteen, kohtelun epäasiallisuuteen, palvelupäätösten saamisen hitauteen sekä hoito- ja palvelusuunnitelmien puuttumiseen.

Pilottina organisoidaan näkövammaisten palveluiden tehostaminen yhteistyössä perusterveydenhuollon, erikoissairaanhoidon ja sosiaalitoimen kanssa, ns. osaprojektina. Kainuun ikääntyvän väes-

tön ja diabeetikkojen yhtenä ongelmana on näkökyvyn heikkeneminen ja rappeutuminen. Näkökyvyn heikkeneminen aiheuttaa asianomaisille erilaisia fyysisiä mutta myös sosiaalisia ongelmia, joihin osaprojektilla pyritään hakemaan helpotusta. Näkövammaisille on tärkeää saada rohkaisua mm. itsenäiseen liikkumiseen ja asioimiseen ja kaikenlaiseen kanssakäymiseen muiden ihmisten ja vertaisryhmien kanssa. Yhteistyö vammaispalveluihin on tiivis ja näkövammaiset osana muita vammaispalvelujen saajia ovat ”kärsineet” vammaispalvelujen toimimattomuudesta.

Sosiaali- ja terveydenhuollon kuljetuspalvelujen järjestämistä selvitettiin Kainuussa Liidea Oy:n toimesta Selvitys Kainuun sosiaali- ja terveystoimen henkilökuljetuksista -hankkeella 2007.

Asiakaslähtöisten toimintamallien ja työtapojen juurruttaminen osaksi työkäytäntöjä ja työtapaa vaatii kuitenkin pitkän prosessin. Prosessia täytyy tukea yhtäaikaisesti rakenteiden, yhteistä toimintaa ohjaavien arvojen sekä käytännön tasolla. Kainuun maakunta -kuntayhtymän perustaminen ja organisaation muutos mahdollistaa ja edellyttää uusien toimintatapojen kehittämistä. Seutujen toimintojen kehittämisen lisäksi on kehitettävä palveluita myös maakunnallisesti.

Lisäksi hankesuunnitelmassa oli nostettu valtakunnalliset linjaukset esiin. Näitä ovat Vammaispalvelu- ja Kehitysvammalain yhdistäminen ja siihen liittyvät Jukka Kumpuvuoren ja Erkki Paaran esiselvitykset sekä yhteys sosiaalialan kehittämishankkeeseen.

2. Hankkeen kokoonpano

Hankesuunnitelman mukaisesti hankkeeseen palkattiin hankevetäjä (Jaana Finnilä) ja osa-aikainen toimistosihteeri (Tarja Karjalainen). Ohjausryhmä muodostettiin ohjaamaan hanketta ja arvioimaan hankkeen etenemistä ja prosessia. Hankkeeseen palkattiin lääninhallituksen luvalla 2,5 kuukaudelle suunnittelija (Liisa Hakuli) henkilökohtaisen avun kartoitusta varten. Henkilökohtaisen avun kartoitus liittyi 1.9.2009 alkavaan vammaispalvelulain muutokseen.

Ohjausryhmän kokoonpano:

Marita Pikkarainen, kehittämisspäällikkö

Helena Ylävaara, perhepalvelujen tulosalueen johtaja

Pertti Markkanen, perhepalvelupäällikkö (seutu 1) (varajäsen) Maarit Rautiainen

Liisa Horttana, perhepalvelupäällikkö (seutu 2)

Terttu Huttu-Juntunen, perhepalvelupäällikkö (seutu 3) (varajäsen) Eija Suorsa

Marja Malin, vammaispalvelupäällikkö (keskit. vammaispalvelut) varajäsen Merja Kallio

Sanni Väisänen, maakunnan sosiaali- ja terveyslautakunta

Liisa Hakuli, maakunnallisen vammaisneuvoston edustaja varajäsen Hilikka Oikarinen

Kaisa Turunen, Vammaisjärjestöjen edustaja varajäsen Hilikka Kananen

Aini Kimpimäki, ylitarkastaja STM

Jarmo Jokinen, asiakasnäkökulma varajäsen Toivo Komulainen

Tuula Lakomäki, Oulun Lääninhallitus (rahoittajan edustus)

Markku Koskela, ylilääkäri, varajäsen Hilikka Louhisalmi

Ritva Pääkkönen, ISO:n alueyksikön johtaja

Tarja Karjalainen, projektien toimistosihteeri

Ohjausryhmällä on tarvittaessa ollut oikeus käyttää asiantuntijoita.

Ohjausryhmässä puheenjohtajana toimi Marita Pikkarainen ja hänen ollessa estynyt varapuheenjohtajana toimi Liisa Horttana. Muutoksia ohjausryhmän kokoonpanossa tapahtui siten, ette perhepalvelujen organisaatiomuutoksen vuoksi vuodesta 2008 Pertti Markkasen tilalle varsinaiseksi jäseneksi nousi sosiaalityöntekijä Maarit Rautiainen ja Terttu Huttu-Juntusen tilalle sosiaalityöntekijä Eija Suorsa. Ritva Pääkkönen tuli mukaan kevästä 2008 alkaen. Sihteerinä toimi Tarja Karjalainen.

Projekti aloitti toimintansa toukokuussa 2006. Ohjausryhmä kokoontui hankkeen aikana 13 kertaa, ensimmäinen kokous oli elokuussa 2006. Oulun lääninhallituksen edustaja ei ollut kokouksissa mukana, mutta hänelle laitettiin sähköpostitse ohjausryhmän kokouskutsut, pöytäkirjat ja liitteet. Ohjausryhmässä käsiteltiin hankkeen valtiosuutta varten maksatushakemukset, jotka käsittelyn jälkeen Marita Pikkaraisen toimesta allekirjoitettiin ja lähetettiin lääninhallitukselle. Hanke anoi erikseen lääninhallitukselta erilliset päätökset, mikäli hankesuunnitelman kustannusosioon tuli merkittäviä muutoksia. Hanke pysyi budjetissaan.

Hankevetäjä on kokenut ohjausryhmän keskustelevalleksi ja hän on saanut sieltä tukea työlleen. Kokouksia oli noin neljä vuodessa, osin lääninhallitukselle menevän maksatushakemuksen rytmittämänä. Ohjausryhmä ohjasi hanketta antaen hankkeen selvittäväksi lisätehtäviä, esim. palvelusuunnitelmien määrää vammaispalveluissa. Hankkeen painopiste oli enemmän vammaispalvelulain palveluissa kuin kehitysvammahuollon, mutta ei sulkenut täysin pois jälkimmäistäkään.

Hankkeen tueksi perustettiin projektiryhmä ensimmäisenä syksynä. Projektiryhmään pyydettiin mukaan vammaisjärjestöjen/asiakasedustajia, vammaispalvelun sosiaalityöntekijöitä ja yhteistyötahtoja. Projektiryhmään vietiin kehittämisen kohteena olevia asioita kuten hankkeen aikana työstettyjä lomakkeita, ohjeita, kyselylomakkeita ja viimeksi opiskelijatyönä Päivi Karppisen tekemää Vammaispalveluopasta. Projektiryhmä antoi oivan rajapinnan niihin kokemuksiin, joita syntyy asiakkaiden ja työntekijöiden kohtaamisessa eli miten eri asiat ymmärretään eri näkökulmista. Asiakaslähtöisyyden vahvistaminen oli myös yksi lähtökohta projektiryhmän perustamiselle. Projektiryhmä kokoontui vaihtelevin kokoonpanoin kymmenisen kertaa hankkeen aikana.

Projektiryhmän kokoonpano oli seuraava:

Jarmo Jokinen asiakasedustaja; Toivo Komulainen Kynnys RY; Tarja Valtanen asiakasedustaja
Onni Rata Kajaanin seudun Invalidit ry/ Invalidiliitto ry; tarvittaessa osa vammaispalvelujen sosiaalityöntekijöistä (Maarit Rautiainen, Tarja Pääkkönen ja Irja Moilanen); Liisa Kautto lomakkeiden työstövaiheessa Invalidiliiton Kajaanin palvelutalosta; Sirpa Myöhänen asiakasedustajana Vammaispalveluopas-vaiheessa.

3. Hankkeen tavoitteet ja tehtävät

Hankesuunnitelman ensisijaiset tavoitteet olivat:

1. Kehittää yhteiset, asiakaslähtöiset toimintatavat vammaispalvelujen turvaamiseksi tasapuolisesti kaikille kainuulaisille. Tavoitteena oli siis laadun ja palvelun saatavuuden tehostaminen sekä esille tuotujen ongelmien poistaminen.

1.1 Pilottina toteutetaan Kainuun näkövamma- ja projektin 2006 - 2007

Sen tavoitteissa keskeisenä on tukea näkövammaista itsenäiseen suoriutumiseen erilaisissa arkipäivän tilanteissa. Tukimuotoina on henkilökohtainen kuntoutusohjaus, mutta myös ryhmässä tapahtuva sosiaalinen kuntoutus sekä kotipalveluhenkilöstön suorittama tuki. Projektissa päivitetään mm. kotipalveluhenkilöstön näkövammamateriaalia. Projektin tavoitteena on myös luoda pysyvä toimintamalli näkövammaisten palvelujen ja kuntoutuksen järjestämiseksi.

2. Luoda ennakoiva tukimalli/ohjelma palvelupäätösten tekemiseen.
3. Luoda jatkuva asiakaspalautejärjestelmä kainuulaisten yhdenvertaisuuden turvaamiseksi
 - 3.1 Näkövamma- ja projektissa mm. tehdään tiivistä yhteistyötä asiakasjärjestöjen kanssa
4. Luoda malli kokonaisvaltaiselle vammaispalvelujen ennakoimiselle palvelujen saatavuuden turvaamiseksi ja menokehityksen ennakoimiseksi. Tavoitteeseen sisältyy vammaispalvelutyön johtamisen työkalujen kehittäminen.

Toissijaiset tavoitteet:

5. Selvittää vammaispalveluissa käytettävän ammattihenkilöstön rakenne ja tehtävät ja mitoitus Kainuussa yhdessä laajemmin asiaan kehittävässä Sorake-hankkeen kanssa
6. Selvittää, voidaanko ja miten ennakoita Kehitysvammalain ja Vammaispalvelulain yhdistämistä yhteisillä toimintatavoilla.

4. Hankkeen toteuttaminen

Hankesuunnitelmassa oli määritelty tavoitteiden toteuttaminen ja tuloksellisuuden arviointi seuraavasti:

1. Tehdään nykytilakartoitus Vpl palvelujen saajista, asiakaskunnasta ja palvelutarpeista. Tehdään kartoitus osaamisesta ja koulutussuunnitelma sen pohjalta. Käydään läpi käsitteiden määrittely ja luodaan yhteinen näkemys vammaisuudesta ja vaikeavammaisuudesta sekä selkeytetään näkemyksiä vammaisten asumisen ja omatoimisen selviytymisen tukemisesta yhdessä lääkäreiden ja kuntoutuksen henkilökunnan kanssa. Luodaan yhteiset kirjalliset sovellusohjeet vammaispalvelulain mukaisten palveluiden myöntämiseksi. Aikataulu: 2006- 05/2007
 - 1.1. Näkövammaisten pilotti/osahankkeessa projektityöntekijä tekee asiakaskäyntejä sekä järjestää alueille sosiaalisen kuntoutuksen pienryhmän/ryhmiä. Projektissa järjestetään koulutuspäivät sosiaali- ja terveyden huollon henkilöstölle. Projektityöntekijä yhdessä kotipalveluhenkilöstön kanssa tukee asiakkaita itsenäiseen suoriutumiseen mm. harjoittelemalla liikkumista julkisissa tiloissa tai esim. tiedottamalla erilaisista sosiaalisista etuuksista. Tuloksena projektista on näkövammaisille kohdistettujen sosiaali- ja terveystalvelujen palvelu/toimintamalli vuoden 2007 lopulla.
2. Selvitetään mahdollisuutta luoda tietotekninen sovellus (ihmiseen) vammaiseen vaikuttavan päätöksenteon arvioimiseksi. Kootaan yhteen erilaisia käytäntöjä ja ohjeita muista kunnista ja oppaista sekä oikeuden päätöksiä tietopankiksi. Näiden avulla pyritään luomaan selkeä tiedosto/malli, mihin työntekijä voi peilata päätöksentekoa vaativaa asiaansa. Pilotoidaan näkövammaisten palveluhakemuksilla. Selvitetään, miten tietotekniikkaa voidaan hyödyntää asiassa. Aikataulu: 2006 - 2008
3. Asiakastyytyväisyyskyselyn tekeminen. Suunnitellaan ja vastuutetaan jatkuvan asiakaspalaute-mallin toteutus. Kehitetään suunnitelmallista yhteistyötä vammaisjärjestöjen ja -neuvoston kanssa. Aikataulu 2006-2007
 - 3.1. Näkövammaisten osahankkeessa saadaan jatkuvaa asiakaspalautetta asiakasjärjestöiltä
4. Suunnitellaan malli, joka kokoaa palvelujen tarpeen vuosisuunnitelmia varten mm. käyttämällä hoito- ja palvelusuunnitelmia sekä vammaispalvelua käyttävän asiakaskunnan profiilia (ikä, vamman laadut, asumismuoto). Aikataulu 2007 - 2008

4.1 Kuntakierrokset hankkeen alkaessa

VASARA- hankkeen kuntakierrostilaisuudet olivat avoimia tilaisuuksia, joihin osallistui asiakkaita, työntekijöitä ja yhteistyötahoja.

Kajaanin kaupungintalon valtuustosalissa ma 26.6 klo 14 - 16.

Sotkamon terveysaseman vuodeosaston ruokasali ti 27.6 klo 16 - 18.

Kuhmon terveysaseman alakerran neuvotteluhuone ke 28.6 klo 16 - 18.

Suomussalmen kunnanviraston valtuustosali to 29.6 klo 16 - 18.

Hyrnsalmen palvelukeskus ma 3.7 klo 14 - 15.30.

Puolangan toimintakeskus Vihlakassa ti 4.7 klo 16 - 17.30.

Ristijärven Virtaalassa ke 5.7 klo 16 - 17.30.

Keskeisimmät esiin nousseet asiat liittyivät asiakkaiden näkökulmasta työntekijöiden tavoitettavuuteen, opastukseen ja neuvontaan, erilaisiin käytäntöihin, asiattomaan kohteluun, päätösten viivästymiseen/vaikeaselkoisuuteen/lyhytkestoisuuteen/mahdollisuuteen keskustella kielteisen päätöksen syistä ja kuljetuspalveluissa päätösten viivästymiseen/lähikuntamäärittelyyn/toiminnallisiin alueisiin.

Keskeisimmät esiin nousseet asiat työntekijöiden näkökulmasta olivat riittävien työntekijäresurssien mahdollistamiset, työnjako, kehitysvamma puolella henkilöstölle yhtenäinen nimikkeistö, ohjeistus ja johdon tuki, tiedonkulku, koulutus, yhteiset käytännöt ja lomakkeet, erityishuolto-ohjelmien valmistelu ja päätös, kotiuttamispalaverit/hoitoneuvottelut, mikäli esim. asunnonmuutostöitä, sosiaali-työntekijä työresurssien turvaaminen vammaistyöhön (vanhus/vammaistyö).

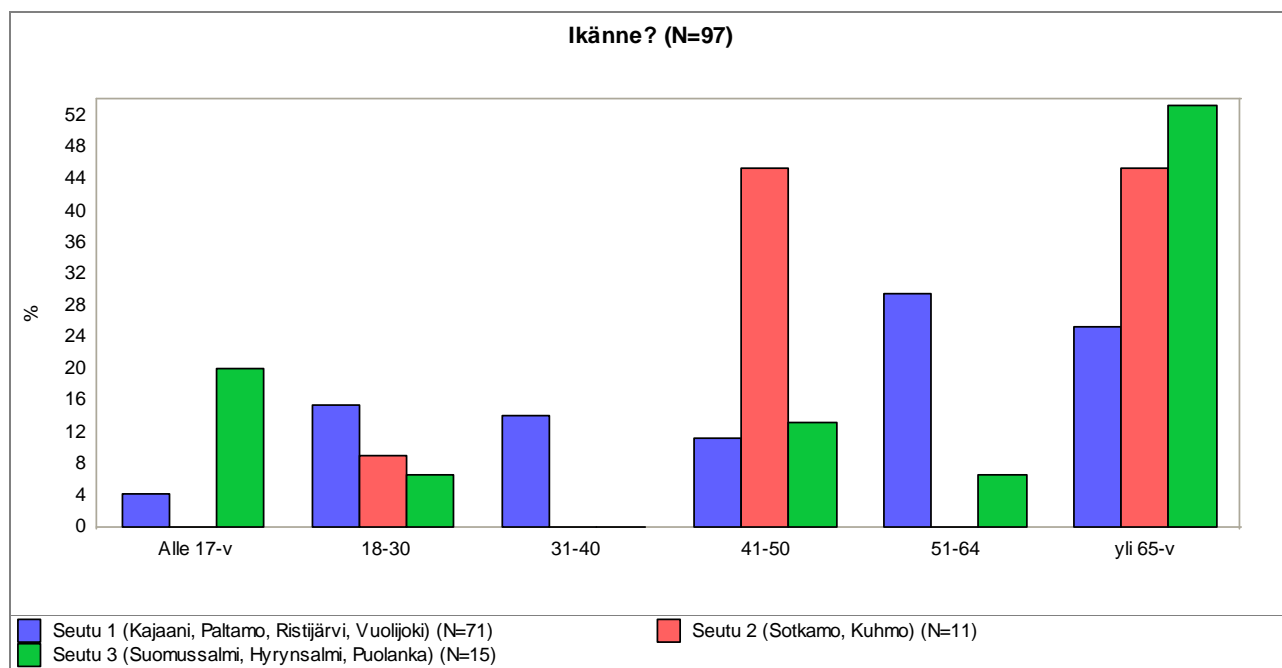
Kuntakierrosten avulla hankevetäjä muulta tullessa sai käsityksen Kainuussa esiintyvistä ongelmista. Tämä tuki sitä palautetta, mitä oli hankesuunnitelmassa mainittu taustaselvityksenä mm. sosiaaliamiehen raportti. Hankkeen ensimmäisenä vuotena vammaispalvelujen toimimattomuus näkyi kirjoitteluna lehdissä. Hankkeen aloittaessa kuntakierroksista ilmoitettiin lehdissä. Hanke sai heti alussa julkisuutta lehdistössä ja radiossa. Hanke jatkoi aktiivista tiedottamista läpi hankkeen.

4.2 Asiakaskyselyt ja selvitykset

Nykytilaa selvitettiin kahden asiakaskyselyn kautta. Ensimmäisessä asiakaskyselyssä hanke selvitti vammaispalvelulain mukaisten palvelujen asiakkailta mielipiteitä vammaispalvelujen nykytilasta ja arviota ensisijaisista kehittämisen kohteista marras-joulukuussa 2006.

Hankkeen nettisivuille laitettiin kyselyn yhteenvetoraportti. Hankkeen nettisivu toimi ilmoitusvälineenä myös jatkossa, kun oli kyse hankkeessa toteutettujen kyselyjen tuloksista ja hankkeen järjestämistä koulutuksista.

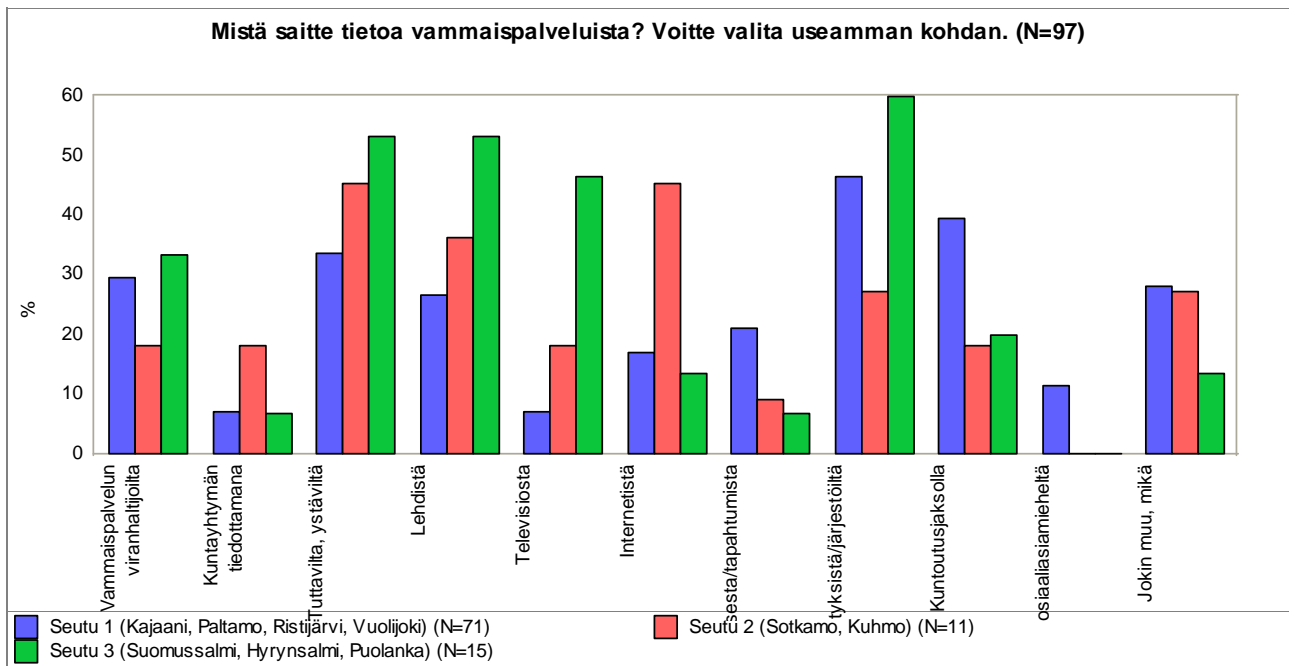
Kyselyyn vastasi vammaispalvelujen käyttäjiä joka seudulta. Vastaajia oli netin kautta 42 henkilöä ja paperilomakkeilla 55 henkilöä eli yhteensä vastaajia oli 97 henkilöä. Seutu 1:llä (Kajaani, Paltamo, Vuolijoki ja Ristijärvi) oli vastaajia 71, seutu 2 (Sotkamo, Kuhmo) vastaajia oli 11 ja seutu 3 (Suomussalmi, Hyrynsalmi, Puolanka) vastaajia oli 15.

Vastaajia oli jokaisesta ikäryhmästä, kuitenkin lähes 57 % oli yli 51-vuotiaita. Vastaajien sukupuolet seuduittain noudattivat lähes tasapuolisesti 50 %:a.

Palvelusuunnitelma oli laadittu lähes puolelle vastaajista ja palvelusuunnitelma oli päivitetty tarpeiden muuttuessa näistä n. 40 %:lle. Yli puolet oli ainakin osittain tyytyväisiä palvelusuunnitelman

käytännön toteutumiseen. Valtakunnallisesti palvelusuunnitelmia on laadittu n. 35 %:lle eli olettaisiin, että kyselyyn Kainuussa vastasivat aktiiviset henkilöt. Huomattavaa on, että 40 % vastaajista ei tiennyt, mikä on palvelusuunnitelma. Tämä näkyi etenkin seudulla 3 eli Ylä-Kainuussa.

Vammaispalveluista tietoa vastaajat saivat eniten yhdistyksistä/järjestöistä, tuttavilta/ystäviltä, kuntoutusjaksolla, lehdistä ja vammaispalvelun viranhaltijoilta. Yhdistysten ja järjestöjen osuus oli lähes 50 % näistä ja viranhaltijoiden osuus n. 30 %. Jokaiseen vastausvaihtoehtoon tuli kannatusta eli tietoa myös saadaan kuntayhtymän tiedottamana, televisiosta, internetistä, sosiaaliasiamieheltä, hoitajilta jne.

	Seutu 1 (Kajaani, Paltamo, Ristijärvi, Vuolijoki)	Seutu 2 (Sotkamo, Kuhmo)	Seutu 3 (Suomussalmi, Hyrynsalmi, Puolanka)
	N=71	N=11	N=15
Asiakastyytyväisyys	2,11	2,21	2,55
Sosiaalityöntekijöiden tavoitettavuus	1,86	1,80	1,93
Vammaispalvelujen hakemisen ohjeistus	1,94	1,89	2,77
Asiakkaan ohjaus ja neuvonta	1,83	1,90	2,09
Vammaispalveluista tiedottaminen	1,66	1,40	2,00

Päätösten käsittelyajat	1,92	2,00	3,15
Päätösten sisältö	2,51	2,80	3,25
Päätösten perustelut	2,23	2,90	2,58
Päätösten kesto/voimassaoloaika	2,41	2,50	2,15
Asiakaspalvelu ja asiakkaan kohtaaminen	2,43	2,60	2,62
Yhteistyö vammaispalvelun viranhaltijan kanssa	2,32	2,10	2,67
Luottamus vammaispalvelun viranhaltijaan	2,15	2,40	2,77
Yhteenveto	2,11	2,21	2,55

Asiakastyytyväisyys-osiossa sosiaalityöntekijöiden tavoitettavuus sai keskiarvoksi hieman alle 2 eli vastaajat olivat melko tyytymättömiä tavoitettavuuteen. Seuduittain tarkasteltuna eroa tavoitettavuudessa ei juurikaan ollut. Vammaispalvelujen hakemisen ohjeistus sai myös hieman alle 2 arvosanaa seutu 1:llä (Kajaanin seutu) ja 2:lla (Sotkamo, Kuhmo). Seutu 3 (Ylä-Kainuu) sai lähemmäs keskinkertaista tässä arvosanaksi. Asiakkaan ohjaus ja neuvonta oli jokaisella seudulla lähes samalla keskiarvolla eli n. 2, joka tarkoittaa melko tyytymätöntä.

Vammaispalveluista tiedottaminen sijoittui keskiarvolle 1,4-2 joka seudulla eli siinäkin vastaajat olivat melko tyytymättömiä. Tiedottaminen sai asiakastyytyväisyys-osioissa huonoimmat arvosanat. Päätösten käsittelyajoissa seutu 1 ja 2 saivat arvosanaksi 2 eli melko tyytymättömän, mutta seutu 3 sai hieman yli 3 eli keskinkertaisen arvosanaksi.

Päätösten sisällöt sijoituivat kaikilla seuduilla suunnilleen keskinkertaisen arvosanalle. Päätösten perustelut sijoittuvat jokaisella seudulla erittäin tyytymättömän ja keskinkertaisen välille. Päätösten kesto/voimassaoloaika oli joka seudulla hieman parempi, mutta ei kuitenkaan yltänyt keskinkertaiseksi. Asiakaspalveluun ja asiakkaan kohtaamiseen vastaajat olivat melko tyytymättömiä. Yhteistyö vammaispalvelun viranhaltijan kanssa sijoittui hieman paremmalle arvosanalle kuin muut kohdat. Samoin ilmeni luottamus vammaispalvelun viranhaltijaan.

Avoimissa kysymyksissä kysyttiin vammaispalvelun kehittämisen kohtia. Selkeästi kaikilla seuduilla nousi tiedottaminen, ohjaus, neuvonta, lainmukaisuus, palvelusuunnitelmat, sosiaalityöntekijän tavoitettavuus, päätösten pitkäkestoisuus ja päätöksenteon nopeutuminen, työntekijöiden ja määrä-

rahojen riittävyys. Seuduittain ei noussut eroja näissä asioissa. Konkreettisia ehdotuksia tuli mm. inva-parkkipaikkojen lisäystä ehdotettiin terveystalujen yhteyteen.

Palvelutarpeiden arvioitiin lisääntyvän 5 vuoden sisällä. Erityisesti palveluina nostettiin esille henkilökohtaiset avustajat, siivous, kotihoito, kuljetuspalvelut ja kuntoutus.

Risuja saivat avoimissa kysymyksissä mm. viranhaltijoiden asenteet, päätöksenteon hitaus, työntekijöiden tavoitettavuus ja kyselyn toteuttaminen. Ruusuja saivat kuljetuspalvelut sinänsä, henkilökohtaisten avustajien sijaispalkanmaksun siirtyminen maakunnalle, yksittäisiä ihmisiä myös mainittiin. Työntekijöille myös toivottiin jaksamista ja motivaatiota työn kehittämiseen. Kaiken kaikkiaan asiakaskysely kertoi, että Kainuussa on vammaispalveluihin tyytymättömiä käyttäjiä, mutta myös palveluihin tyytyväisiä. Kyselyn valmiit vastauskohdat ja avoimet kysymykset toivat esiin samoja kehittämiskohtia kuin kesän 2006 kuntakierrokset osoittivat.

Toinen asiakaskysely toteutettiin joulukuussa 2007 lähettämällä kyselylomake palautuskuoren kanssa vaikeavammaisten kuljetuskortin mukana suoraan asiakkaille kotiin. Toteutustapaa muutettiin ensimmäisestä asiakaskyselystä saatujen kokemusten pohjalta. Vastaaajia tuli 552 henkilöä vastausprosentin ollessa 38,4 %. Asiakastyytyväisyys-osio oli sama kuin edellisen vuoden kyselyssä. Tulos oli hieman parantunut, mutta tiedottaminen sai edelleen huonompaa arvosanaa. Toukokuussa 2008 valmistui yhteenvetoraportti tästä toisesta asiakaskyselystä.

Toisen asiakaskyselyn tulokset ovat Kainuun maakunta -kuntayhtymän julkaisusarjassa D:21. Tässä asiakaskyselyssä huomioitiin terveysero-näkökulma vammaisilla erityisryhmänä.

Reetta-osaprojektin toisen asiakaskyselyn yhteenvetoraportin koonti tapahtui VASARA-hankkeen toimesta. Raportti on www.kainuu.fi -sivulla VASARA-hankkeen nettisivujen yhteydessä. Ensimmäiseen Reetta-kyselyyn verrattuna vammaispalvelut saivat hieman paremman arvosanan. Yksi vastaaja koki olevan liikaa byrokratiaa vammaispalveluissa. Toinen oli puolestaan saanut asiallista, asiantuntevaa palvelua ja myös ystävällistä suhtautumista, josta tuli kiitos! Ruusuja annettiin vammaispalveluille, jotta se toimisi.

Päivätoiminta tuli Vammaispalvelulakiin subjektiivisena oikeutena 1.1.2007 alkaen. Tämän johdosta Kainuun päivätoiminnan tarpeen määrää selvitettiin Vasara-hankkeessa. Sosiaalityöntekijöiden harkinnan pohjalta haastateltiin parikymmentä henkilöä ja osan tiedot saatiin sosiaalityöntekijöiltä

myöhemmin. Eniten näytti olevan tarvetta ns. kerhotyypiseen toimintaan, jolloin päivätoiminta toteutuisi 1-2 kertaa viikossa pari tuntia kerrallaan. Kartoituksen jälkeen päivätoimintapalvelut kilpailutettiin keväällä 2008 Kajaanin alueella ja toiminta on käynnistynyt vuoden 2008 aikana.

Ohjausryhmä antoi hankkeen tehtäväksi kartoittaa vammaispalvelujen palvelusuunnitelmien määrän keväällä 2007. Kartoitus toi esiin, että Kainuussa vammaispalvelujen palvelusuunnitelmia oli tehty 187 henkilölle. Määrä ei sisällä kehitysvammaisille tehtyjä palvelusuunnitelmia. Vammaispalvelun asiakkaita on n. 1200 - 1400, joista kuljetuspalvelua käyttäviä n. 1000 - 1200 henkilöä.

Valtakunnallisesti palvelusuunnitelmia on laadittu n. 35 %. Jotta oltaisiin valtakunnan tasossa, Kainuussa määrän tulisi olla silloin 400 - 500 palvelusuunnitelmaa. Palvelusuunnitelmia tulisi ensitilassa tehdä n. 80 henkilölle Ylä-Kainuuseen. Sotkamo-Kuhmo seudulla palvelusuunnitelmatilanne on kohtuullisen hyvä ja päivitykset ovat myös kunnossa. Kajaanin seudulle palvelusuunnitelmia tulisi laatia vielä n. 200, jotta päästään valtakunnan tasolle.

Selvityksen johdosta ohjausryhmä edellytti vammaispalvelujen palvelusuunnitelmien tekemisen tehostamista. Tavoite oli vuodelle 2008 70 uutta palvelusuunnitelmaa ja vanhojen palvelusuunnitelmien päivitykset niiden lisäksi. Tavoitteeseen ei ole päästy ja kannettavien tietokoneiden vuokraus ei juurikaan tehostanut asiaa, koska sosiaalityöntekijä ei tietoteknisistä syistä päässyt kotikäyneillä sosiaalihuollon atk-ohjelmaan. Palvelusuunnitelmien määrää seurataan manuaalisesti edelleen.

Kehitysvammaisten henkilöiden asumistarvekartoituksen analysointi toteutettiin Vasara-hankkeen toimesta vammaispalvelupäälliköiltä saadun tiedon pohjalta. Se osoitti, että Kainuussa asumispalveluita tarvitaan runsaasti seuraavien vuosien kuluessa.

Kainuun maakunta -kuntayhtymän sosiaali- ja terveystoimen hallinnon uusiin tiloihin suoritettiin esteettömyyskartoitus. Tiloihin ei ole tällä hetkellä esteetöntä pääsyä esim. pyörätuolilla, vaan asiakkaiden kanssa on sovittava tapaaminen johonkin muualle.

Vasara-hankkeen ohjausryhmä antoi hankkeen tehtäväksi henkilökohtaisen avun kartoituksen. Oulun lääninhallitukselta haettiin lupa suunnittelijan palkkaamiseksi hankkeen viimeiselle 2,5 kuukaudelle. Kartoituksella ennakoidaan tulevan vammaispalvelulain muutoksen johdosta lisääntyvää henkilökohtaisen avun tarvetta Kainuussa. Sosiaalityöntekijöiden arvion perusteella uuden subjektiivivi-

sen oikeuden piiriin kuuluviin asiakkaisiin otettiin yhteyttä kirjeitse. Noin 30 asiakasta (n. 33 % kirjeen saajista) otti yhteyttä suunnittelijaan ja asiakkaan tarpeen määrä arvioitiin kotikäynnillä. Kartoituksen yhteenveto valmistuu vasta joulukuun lopussa.

4.3 Osaamiskartoitus ja koulutussuunnitelman koulutukset

Kainuun maakunta -kuntayhtymä toteutti Sosiaalityön henkilöstön tehtävärakenteen ja työolojen kehittäminen (SORAKE) -hankkeessa keväällä 2007 osaamista kartoittavan henkilöstökyselyn, joten samankaltaista kyselyä ei tarvinnut tehdä Vasara-hankkeessa. Kuitenkin sekä vammaispalvelun sosiaalityöntekijöille maaliskuussa 2007 että kehitysvammaisvelujen työntekijöille huhtikuussa 2007 suoritettiin pieni kysely tarkemman tiedon saamiseksi ammatillisuudessa havaituista puutteista. Työntekijöille sähköpostin liitetiedostona lähetettyyn osaamiskartoitukseen vastauksia tuli vammaispalvelun sosiaalityöntekijöiltä 6 kpl ja kehitysvammaisveluista 44 kpl (sis. toimistohenkilöt).

Neuvottelu- ja vuorovaikutustaidot haastavassa tilanteessa nousivat esille niin kehitysvamma- kuin vammaispalveluissakin. Nämä taidot ovat myös oleellisia, sillä yksikin tahattomasti lausuttu varomaton sana luo jo mielikuvan huonosta ja osaamattomasta asiakaspalvelusta.

Vammaispalvelulain mukaista työtä tekevillä sosiaalityöntekijöillä osaamistarpeet kohdistuivat enemmän vammaispalvelulain soveltamiseen. Tietoa koettiin tarvittavan myös palvelusuunnitelmiensa tekemiseen. Jonkin verran nousi työntekijöiden omista työtehtävistä johtuen omaishoidontukeen liittyvät asiat, mutta siihen saadaan koulutusta Omaishoidon tuen kehittäminen Kainuussa -hankkeen kautta. Palveluohjaus käsitteenä olisi hyvä selkiyttää vammaispalveluissa. Kehitysvammaisveluissa palveluohjaajia jo on.

Vastauksissa menivät täydennyskoulutus ja työn oheistaidot käsitteinä sekaisin. Oheistaitoja ovat mm. eri atk-ohjelmat, ensiaputaidot ja lääkehoidon osaaminen -koulutukset. Tästä syystä keräsin eri kysymysten vastauksista asiat yhteen, jotta voin erottaa ammatillisen koulutustarpeen. Oheistaitokoulutukset ja niihin liittyvät päivitykset tapahtuvat Kainuun maakunta -kuntayhtymän omana koulutuksena.

Vammaispalvelujen sosiaalityöntekijät kokevat, että osaamista ja taitoja hyödynnetään riittävästi. Yksi työntekijä ilmoitti olevansa kiinnostunut kuljetusten kokonaisvaltaisesta organisoinnista. Varsinaisia ammatillisia täydennyskoulutuksen tarpeita ei ilmennyt vastauksissa. Osa työntekijöistä on kuitenkin vaihtunut hallintokokeilun aikana, joten koulutus esim. vammaispalvelulain soveltamiseen on paikallaan. Osa koki tarvitsevansa työnohjausta. Vammaispalvelujen sosiaalityöntekijöiden kuukausikokoukset ns. Vpl- työkokoukset on koettu tärkeiksi ja ne ovat osaltaan korvanneet nyt työnohjausta.

Vammaispalvelujen organisaatioon esitettiin yksi yhteinen vastuhenkilö, joka myöhemmin perhepalvelujen organisaatiomuutoksen myötä onkin toteutunut. Kaikki vpl-päätökset tulisi tapahtua omalla seudulla. Työnjako, vastuut jne. pitää selkeyttää, sosiaalityöntekijät kokevat itsensä riittämättömiksi työn määrään nähden. Tieto ei kulje tai sitä ei osata laittaa esille esim. lomat. Vammaispalvelupäälliköt eivät tue vammaispalvelujen sosiaalityöntekijöiden työtä, koska he vastaavat ainoastaan kehitysvammaisista.

Kehitysvammaisissa on ollut paljon koulutusta lähivuosien aikana. Kuitenkin erityisesti ikääntyviin kehitysvammaisiin liittyvä koulutus koettiin tarpeelliseksi, sillä ikääntyvien kehitysvammaisten määrä kasvaa voimakkaasti.

Kyselyssä tuli esille paljon erilaisia henkilökunnan toiveita. Toivottiin mm. työmäärän kartoitusta, esimiehelle työparia tai sihteeriä hoitamaan atk-yhteyksiä ym., sijaisia, nuoria töihin, jotta tietotaito saadaan siirrettyä. Byrokratiaa koettiin olevan enemmän kuin aiemmin. Päätöksentekoa haluttiin selkeyttää. Työnjaon ja vastuun koettiin olevan hukassa. Viestintä koettiin puutteelliseksi. Koettiin, että ylhäältä alaspäin ”käskytetään”, ja tehdään liian nopeita ratkaisuja. Varahenkilöstöä haluttiin äkillisiin sairastumistapauksiin. Esitettiin toimistotyöntekijöitä laskujen käsittelyyn. Koulutuksen ajaksi oltiin vailla sijaisia ja koulutukset haluttiin kotipaikkakunnalle. Erityishuollon poliklinikan merkitystä haluttiin korostaa.

Osaamiskartoituksen pohjalta laadittiin koulutussuunnitelma, joka toteutettiin hankkeen aikana kokonaisuudessaan. Koulutussuunnitelmaa päivitettiin ohjausryhmässä, jonka jälkeen koulutukset toteutettiin.

Hankkeen järjestämät koulutukset tukien erityisosaamisen parantamista:

- 7.9.2007 Vuorovaikutustaidot/Pirkko Heiske
- 8.11.2007 Vammaispalvelulain soveltaminen/ Jarkko Helminen
- 4.12.2007 Palvelusuunnitelma/ Juha-Pekka Konttinen ja Päivi Nurmi-Koikkalainen
- Näkövammaisen kohtaaminen-koulutuksia/Hilkka Louhisalmi 6 kpl vuonna 2008 kotihoidon henkilöstölle eri puolilla Kainuuta (Reetta-hankkeen juurruttamista); (23.10.2007 Kuhmo), 12.2.2008 Suomussalmi, 24.4.2008 Kajaani, 12.5.2008 Sotkamo, 12.6.2008 Vuolijoki, 13.6.2008 Ristijärvi, 7.11.2008 Hyrynsalmi.
- 13.3.2008 Ikääntyvä kehitysvammaisen ja eettiset koulutukset/Heikki Seppänen
- 27.5.2008 Verkostot, ongelmien ratkonnasta huolien puheeksiottamiseen/ Jussi Pietikäinen
- 29.5.2008 Sosiaalihuoltolain kertaus, asiakasmaksut ja omaishoidontuki/ Jarkko Helminen
- 8.8.2008 Työnohjauksellinen koulutus kehitysvamma palveluihin Työntekijä työyhteisössä/Pirkko Heiske
- 12.8.2008 Vpl- sosiaalityöntekijöille työnohjauksellista koulutusta/Jaana Holm
- 13.8.2008 Ikääntyvä kehitysvammaisen toimintakyvyn kannalta/Sari Somer
- 10.9.2008 Erilaisten kriisien kohtaaminen/ Jussi Pietikäinen
- 9.-12.9.2008 Toimivan kommunikointimateriaalien koulutukseen hankitaan osallistujapaikkoja (Kainuun kesäyliopisto)
- 3.10.2008 Työnohjauksellinen koulutus kehitysvamma palveluihin/ Pirkko Heiske Aggressiivisuus, röyhkeys, narsistisuus
- 7.10.2008 alueellinen koulutus Näkökulmia vammaisuuteen/ Sari Linna, Markku Koskela ja Maarit Rautiainen (liite)
- 8.10.2008 Vpl- sosiaalityöntekijöille työnohjauksellista koulutusta/ Jaana Holm
- 17.10.2008 Työnohjauksellinen koulutus kehitysvamma palveluihin/ Pirkko Heiske Työntekijä ja suhde kehitysvammaiseen (eturistiriidat- palveluohjaus) ja perheen kohtaaminen
- 21.10.2008 Henkilökohtaisen avustajana työnantajana toimiminen ja työsuojelu/ Juha-Pekka Konttinen
- 30.10.2008 Palveluohjaus/ Sauli Suominen
- 4.-5.11.2008 Asumisen muutos nyt -koulutukseen kehitysvamma palvelujen esimiehille hankitaan osallistujapaikkoja (Kehitysvammaliitto, Helsinki)
- 10.11.2008 Talking Mats 1/ Satu Railosvuo ja Annakaisa Ojanen
- 24.11.2008 Vpl- sosiaalityöntekijöille työnohjauksellista koulutusta/ Jaana Holm
- 1.12.2008 Vammaispalvelulain muutos ja kehitysvammalaki/ Jarkko Helminen

- 8.12.2008 Talking Mats 2/ Satu Railosvuo ja Annakaisa Ojanen
- 10.12.2008 Esteettömyys ja asunnonmuutostyöt/ Harri Leivo, Tapio Karhu ja Maarit Rautainen

4.4 Toimintaohjeen ja sovelluskäsikirjan luominen sekä atk:n hyödyntäminen

Hankesuunnitelmassa oli yhdeksi tavoitteeksi nostettu yhteisten, asiakaslähtöisten toimintatapojen kehittäminen vammaispalvelujen turvaamiseksi tasapuolisesti kaikille kainuulaisille. Tavoitteena oli laadun ja palvelun saatavuuden tehostaminen sekä ilmenneiden ongelmien poistaminen. Toisena tavoitteena oli luoda ennakoiva tukimalli/ohjelma palvelupäätösten tekemiseen.

Vammaispalvelujen toimintaohjeilla pyrittiin yhtenäistämään asiakkaiden etuuksien myöntämisperusteet Kainuun alueella harkintavallan käyttöä vaativissa päätöksentekotilanteissa ja näin turvaamaan asiakkaiden yhdenvertaisuus. Toimintaohjeet hyväksyttiin sosiaali- ja terveyslautakunnassa maaliskuussa 2007 ja sen jälkeen toimintaohjeita on päivitetty ja täydennetty. Toimintaohjeet ovat myös internetissä asiakkaiden käytettävissä.

Tämän lisäksi hankkeessa luotiin erillinen Sovelluskäsikirja vammaispalvelujen sosiaalityöntekijöille sisäiseen käyttöön. Tähän on kirjattu KHO:n päätöksiä palveluittain. Sovelluskäsikirja tarkoitus on tukea sosiaalityöntekijöitä harkintavallan käyttöä vaativassa päätöksenteossa.

Koulutuksen lisäksi Vasara-hanke hankki kirjallisuutta syventämään tietoa vammaispalveluista. Ko. materiaali toimitettiin hankkeen päättyessä vammaispalvelujen vastuualueen päällikölle.

Kirjallisuus, hankkeen järjestämät koulutukset sekä hankkeen luomat Toimintaohjeet yhdessä edistävät erityisosaamista Kainuussa. Samanaikaisesti on tuotettu paljon tietoa myös asiakkaille. Kainuun Ammattikorkeakoulun opinnäytetyönä valmistui Vammaispalveluopas (Päivi Karppinen, v. 2008). Vammaispalveluopas on saatavissa vammaispalvelujen toimistoista ja Kainuun keskussairaala.

Kehitysvammaisvammaluvuilla ja vammaispalvelujen sosiaalityölle järjestettiin oma atk-ohjelman koulutuspäivä Kainuussa ProConsona -ohjelman hyödyntämisen tehostamiseksi. Kehitysvammaisvammaluvujen ohjelmaan luotiin hankkeen aikana palveluita, joilla voidaan mitata suoritteita.

ProConsona -ohjelmaa pyrittiin kehittämään siten, että ohjelma olisi pystynyt tuottamaan raportin palvelusuunnitelmaan kirjatuihin tarpeista seuraavan vuoden budjetin määräraharavauksia varten.

ProConsona -ohjelman palvelusuunnitelmaosiota kehitettiin. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan kannettava tietokone ei tehostanut palvelusuunnitelmien laadintaa, koska kotikäynneillä itse ohjelmaan ei päässyt tietoverkon puuttumisen vuoksi. Tämä vaatii ns. digita 450-verkon, johon mahdollisesti päästään Kainuussa lähivuosina.

Valitettavasti ohjelman kehitystyötä ei saatu hankkeen puitteissa kovinkaan paljon nopeutettua. Näin ollen palvelusuunnitelmien määrää, niiden päivityksiä ja vammaispalvelujen käsittelyaikoja joudutaan edelleen seuraamaan manuaalisesti.

4.5 Hakemuslomakkeiden luonti maakunnan internet-sivustolle

Vasara-hankkeessa luotiin useita lomakkeita vammaispalveluihin Asiakaspalautteen mukaan sosiaalityöntekijöitä oli vaikea saada kiinni, jonka vuoksi hakemusten vireille saanti viivästy. Niinpä hakemuslomake vietiin internetiin. Lomakkeiden sisällön työstäminen tapahtui hankkeen ja työntekijöiden sekä projektiryhmän toimesta, mutta ulkoasun työstä eAsiointi Kainuussa -hanke, jolla oli käytettävissä PDF-lomakkeiden luomiseen tarkoitettu ohjelma.

Lomakkeita on tehty vpl-vammaisten ja kehitysvammaisten palveluihin ja erikseen kuljetuspalvelujen hakemista varten. Lomakkeista oli tiedotusta 24.10.2007 järjestömessuilla Kajaanissa ja palautteena oli, että asiakkaat käyttävät pitkälti jo näitä uusia lomakkeita.

Vammaispalveluihin on nimetty lomakevastaava, joka huolehtii mm. yhteystietojen päivittämisistä lomakkeisiin sekä maakunnan internet-sivustolle. Henkilökohtaisen avustajan palkkaamiseen liittyvät lomakkeet työstettiin myös hankkeessa ja ne on viety maakunnan nettisivuille toukokuussa 2008. Lomakkeista on tullut pääosin myönteistä palautetta. Osa kokee lomakkeet vaikeasti täytettäviksi ja osa kokee, että on sujuvampaa hakea palveluita, kun lomakkeet ovat ns. vapaasti saatavissa.

Toimintaohjeiden, sovelluskäsikirjan ja lomakkeiden hyödyntäminen työvälineenä varmistettiin luomalla ns. Vihreä kansio vammaispalvelujen sosiaalityöntekijöille. Vihreä kansio sisältää Vam-

maispalvelujen Toimintaohjeet, Sovelluskäsikirjan, lomakkeita vammaispalvelujen hakemiseksi, sekä internetissä olevia Kynnys ry:n ohjeita asiakkaalle mm. henkilökohtaisen avustajan työnantajana toimimisessa sekä autokustannuksen laskentakaavakkeen. Vammaispalvelut täydentävät ja päivittävät Vihreätä kansiota tarpeen mukaan.

4.6 Prosessien mallintaminen

SASPA - Sosiaalialan sähköisen asiointipalvelun kehittäminen -hankkeen kanssa yhteistyössä (kumppanuushanke) mallinnettiin vammaispalvelujen prosesseja Kainuussa. Näin löydettiin myös niitä kohtia, joissa täytyi sopia yhteisiä toimintatapoja vammaispalveluihin. Muutama prosessi jäi kesken SASPA-hankkeen päättyttyä kesällä 2007 ja työtä jatkettiin syksyllä 2008 VASARA-hankkeen toimesta. Hankkeen päättyttyä prosessikuvausten viimeistely tehdään vammaispalvelujen omana toimintana.

4.7 Yhteistyötahoja

Kajaanin Kansanterveys-, Potilas- ja Vammaisjärjestöjen Yhdistys, Kapova, Ry:n hallinnoiman järjestötoiminnan ohjaus-projektin kanssa ("Yksin ja yhdessä vahvoina - HYVÄ") Vasara-hanke teki yhteistyötä osallistumalla yhdessä järjestömessuille ja tiedottamalla koulutuksista mm. sen kautta. Yhteistyön kautta hanke pääsi tuntemaan järjestökenttää ja levittämään tietoa koulutuksista jne.

Vasara-hanke tuki SASPA-hankkeen viittomakielisten kuvapuhelinten hankinnassa. Nyt etätulkkausten avulla palvelua saa yhä useampi tulkkausta tarvitseva, tulkkaukspuhelun saa nopeammin ja tulkkien työmatkojen vähetessä aikaa jää useampien asiakkaiden palveluun. Vammaispalvelujen toimintaohjeeseen liitettiin ohje kuvapuhelimien hankinnasta.

Vasara-hankkeen liittyttyä Assistentti.infon verkostoon, saatiin Kajaaniin kaksi koulutustilaisuutta ja ajankohtaista tietoa vammaislakiluonnoksen sisällöistä ja henkilökohtaisen avustajajärjestelmän kehittämisestä.

Marraskuussa 2008 Kajaanissa ISO - Itä-Suomen osaamiskeskuksen Kainuun yksikkö ja Vasara-hanke järjestivät hankkeen loppuseminaarin, jonka sisältö rakennettiin yhteistyössä Assistentti.infon ja valtakunnallisen vammaistyön verkoston kanssa.

Vasara-hanke on tehnyt yhteistyötä myös Pohjois-Suomen vammaispalvelujen kehittämissyksikkö -hanke VASKI:n kanssa. VASARA- hankkeen keskittyessä enemmän vammaispalvelulain palveluihin ja VASKI:n kehitysvammaispalveluihin.

ASPA:n Vähän mutta välttämättä -näkövammaisten avustajaprojektin kanssa yhteistyö Kainuussa käynnistyi syksyllä 2008. Tähän projektiin osallistumalla jatketaan henkilökohtaisen avun koulutuksia ja käynnistetään vertaisryhmätoimintaa Kainuussa. Projekti pyrkii myös käynnistämään avustajarengas-pilotteja Kainuuseen ja tukea työnantaja-/työnjohtovelvoitteiden ymmärtämisessä.

4.8 Vammaislakien yhdistämisen ennakointi toiminnalliselta tasolta

Kainuun perhepalvelujen organisaatorakenne tukee vammaislakien yhdistämistä. Viimeisimmän tiedon mukaan PARAS- hankkeen ja puitelain vaatimat lakimuutokset menivät vammaislakien yhdistämisen edelle eli lakien yhteensovittaminen myöhästyy parilla vuodella (2009 - 2010). Vammaispalvelulaki muuttuu 1.9.2009 alkaen ensisijaiseksi kehitysvammalakiin nähden.

Joulukuussa eduskunnassa hyväksytty Vammaispalvelulain muutos tulee voimaan 1.9.2009. Siinä korostuvat henkilökohtainen apu subjektiivisena oikeutena, palvelusuunnitelmien laadinta kaikkiin palveluihin ja tukitoimiin ja myös enimmäisaikamäärät päätösten teolle, mikä vaatii taas henkilökuntaresurssien tarkastelua. Asiasta järjestettiin koulutusta joulukuussa 2008. Parhailleen (12/2008) on vielä loppuun saatettavana hankkeessa tapahtuva henkilökohtaisen avun kartoitus Kainuussa, jolla ennakoidaan syksyn 2009 tarpeita.

5. Hankkeen tulokset

5.1 Yhteiset toimintatavat mm. Toimintaohje ja Sovelluskäsikirja

Hankkeen juurruttamiseksi on vammaispalvelujen sisällä sovittu edelleen kehitettäviä erityisosaa-
misalueita, joita ovat mm. henkilökohtainen apu, omaishoidontuki, kalliit asunnonmuutostyöt, kou-
lutusten järjestäminen jne. QPR-mallintaja ja lomakevastaava tulevat jatkamaan toimintaansa hank-
keen päätyttyäkin kehittämisen jatkamisen varmistamiseksi.

Säännöllisten vammaistyön asiantuntijakokousten lisäksi on jatkossa tarkoitus pitää vuosittain ke-
hittämispäivä. Maakunnan mukana olo vammaispalvelujen Assistentti.infossa ja valtakunnallisessa
vammaistyön kehittäjäverkostossa edesauttavat kehittämistyön pysyvyyttä.

Kuntoutuksen, sosiaali- ja lääkäripalvelujen sekä KELA:n yhteinen seminaaripäivä vammaisetuuk-
sista ja kuntoutuspäätöksistä toteutui 7.10.2008. Samanlaista päivää koettiin tarvittavan vuosittain,
sillä siten ymmärretään paremmin palvelujentuottajatahojen näkemyksiä vaikeavammaisuudesta ja
vammaisuudesta sekä saadaan tietoa lakiuudistuksista ja niiden soveltamisesta. Päivän antina vam-
maispalveluihin luotiin lomake, jota lääkärit käyttävät antaessaan lausuntonsa kuljetuspalvelujen
hakemista varten.

Hanke on järjestänyt koulutusta laajasti ja monipuolisesti ja saanut hyvää palautetta ns. avoimista
koulutuksista. Avoimet, asiakkaille ja henkilöstölle suunnatut, maksuttomat koulutukset ovat mah-
dollistaneet yhteisen areenan keskustelulle, jossa osallisina on ollut vammaispalvelujen henkilökun-
taa, asiakasedustajia ja omaisia sekä järjestöjen edustajia. Näin on madallettu kynnystä ottaa yhteyt-
tä vammaispalvelujen työntekijöihin.

Henkilökohtaisen avustajan palkkaamiseen liittyvien kustannusten korvaamisessa vuoden 2008
alusta alkaen siirryttiin suurelta osin ns. sijaispalkanmaksuun. Maakunta toimii teknisenä palkan-
maksajana, mutta vammaisen on avustajansa työnantaja. Hanke ei ollut alusta asti mukana sijais-
palkanmaksun suunnittelussa, mutta hankkeessa laadittiin maakunnan yhteiset ohjeet avustajan
palkkakorvauksista. Sijaispalvelujärjestelmän avulla helpotetaan vammaisen työnantajan roolia.

Toimintaohjetta on täydennetty ja päivitetty muutamaan otteeseen hankkeen aikana ja päivitysvastuu on siirretty loppusyksynä maakunta -kuntayhtymälle. Aineisto on internetissä ja hyödynnettävissä laajemminkin kuin Kainuussa.

Hankkeen aikana luodut lomakkeet jäivät myös vammaispalvelujen käyttöön pysyviksi käytännöiksi. Toimintaohjeissa ja uunituoreessa Vammaispalveluoppaassa myös viitataan näihin maakunnan internet-sivustolta saataviin hakemuslomakkeisiin.

5.2 Asiakaspalautekanavat

Hanke toteutti v. 2007 asiakaskyselyn vaikeavammaisten kuljetuspalvelujen saajille, jonka yhteenvetoraportti painatettiin Kainuun maakunta -kuntayhtymä julkaisusarjassa D:21. Asiakaskyselyyn vastasi 552 vastaajaa, mikä kattaa 38,4 % kyselyn saajista. Yhteenvetoraportti kuvailee asiakaskuntaa, sen rakennetta, elintapoja, sosioekonomista asemaa jne. Asiakastyytyväisyys parani ensimmäiseen kyselyyn verrattuna.

Asiakaskyselyjä toteutettiin hankkeen aikana kaksi, jolloin saatiin asiakasbarometri & mittarit laadun seurantaan. Hankkeen päätyttyä asiakaskyselyt toteutetaan joka toinen vuosi. Lisäksi on sovittu yhteistyöstä maakunnallisen vammaisneuvoston ja KAPOVA:n kanssa esim. vuosittaisen asiakaspalautteen muodossa ”vammaispalvelujen toimivuudesta ja ongelmakohtista”.

Sosiaaliasiamiehen raportit saadaan vuosittain. Vasara-hankkeen tuottama tieto on vähentänyt asiakkaiden epätietoisuutta.

Vammaisjärjestöjen ja hankkeen välinen yhteistyö on ollut hyvää ja mistä hanke on saanut tunnustusta Oulun lääninhallituksesta. Avoin vuorovaikutus ja vammaisten henkilöiden asiantuntijuuden tunnustaminen ja hyödyntäminen on ollut avain luottamukselliseen ja avoimeen yhteistyöhön.

Hanke on osallistunut KAPOVAN ja Kainuun maakunta -kuntayhtymän yhteistyöfoorumeihin, Kainuun keskussairaalassa keväisin ja syksyisin. Näissä tilaisuuksissa on voinut kertoa hankkeen tuotoksista ja koulutuksista kansanterveys-, potilas- ja vammaisjärjestöjen edustajille keskussairaalan henkilökunnalle. Hanke on esittäytynyt Kajaanin vammaisneuvoston kokouksessa yhden kerran sekä osallistunut muutaman kerran maakunnallisen vammaisasioiden neuvottelukunnan kokouseen.

Valmiita asiakaspalautemuotoja on siis olemassa. VASARA- hankkeen juurruttamiseksi vammaispalvelujen tulosalueelle on sovittu, että vammaispalvelujen vastuualueen päällikkö vie vammaispalveluita koskevat palautteet vammaispalvelujen johtoryhmään käsiteltäväksi ja hyödynnettäväksi. Jatkossa asiakaskyselyjä tehdään joka toinen vuosi.

5.3 Johtamisen työkaluja

Henkilökohtaisen avun kartoitus on vielä kesken. Tällä hetkellä voisi arvioida, että ne kotikäynnillä haastatellut vaikeavammaiset henkilöt, joiden arvellaan saavan henkilökohtaisen avun subjektiivisena oikeutena, osaavat määrittellä kohtuullisen tarkasti, minkä verran he tarvitsevat henkilökohtaista apua. Näyttää siltä, että kukaan ei halua jatkuvasti vierelleen avustajaa turhaan eli ylivalvelua tuntien maksimoimisella ei ole odotettavissa.

Henkilökohtaisen avun käyttäjistä osa tarvitsee apua säännöllisesti ja osa tarvittaessa. Palvelua voitaisiin toteuttaa tilapäisen avun kautta esim. avustajarenkaan kautta. Yhteenvetoraportti valmistuu aivan hankkeen päättyessä joulukuun 2008 lopussa. Kartoituksen tuloksena henkilökohtaisen avun tarpeen määrään voidaan ainakin tietyllä todennäköisyydellä varautua. Kartoitukseen ei saatu kaikkia sosiaalityöntekijän kirjeen saaneita, joten kartoitus on suuntaa antava.

Johtamisen työkaluihin ei saatu luotua atk-ohjelman hyödyntämisen kautta valmista uusien palvelutarpeiden raportti-osiota, vaan nämä tiedot joudutaan keräämään manuaalisesti. Palvelusuunnitelmiensa määrää ja päivityksiä seurataan vammaispalvelujen vastuualuepäällikön johdolla. Käsittelyaikoja myös seurataan manuaalisesti eo. toimesta.

Vammaispalvelujen kokonaisuutta on edesauttanut vuoden vaihteen perhepalvelun organisaatiouudistus 1.1.2008, jonka myötä kaikki Kainuun alueen vammaispalvelut keskittyivät yhdelle vastuualuepäällikölle.

Hankkeen aikana on valmistunut opinnäytetöitä, joissa hanke on toiminut tukena. Näitä ovat mm. Heli Ylitalon pro gradu-työ henkilökohtaiseen avustajan tuntimääriin Paavo-menetelmän kautta, Päivi Karppisen sosionomi (AMK) opinnäytetyö Vammaispalveluopas ja Kehitysvammaluopas, joka valmistuu hankkeen päättymisen jälkeen. Kouluttautumisella ja opinnäytetöitä hyödyn-

tämällä sekä henkilökunnan sitouttamisella opiskelijan ohjaukseen maakunta -kuntayhtymän henkilökunta saa itsekin uusinta tietoa.

6. Hankkeen arviointi

Hankesuunnitelmaan on kirjattu hankkeessa tehtävän itsearviointia. Ohjausryhmässä hanketta on arvioitu tavoitteiden toteutumisen pohjalta. Yhteistyötahojen ja asiakasedustajien kokemuksista sekä hankkeen vaikuttavuudesta on myös kerätty tietoa. Oulun lääninhallituksen tarkastuskäynnin yhteydessä marraskuussa 2007 saatiin palautetta hankkeen onnistumisesta yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa. Samaa palautetta on tullut myös ihan suoraan hankevetäjälle. Asiakasedustajien ottaminen mukaan projektiryhmään on koettu myönteisesti. Yhteistyön ja luottamuksen syventyessä ovat ongelmakohdat tulleet tietoon ja niihin on hankkeella voinut vaikuttaa.

VASARA- hankkeen ns. keltaisilla palautelomakkeilla kerättiin palautetta viimeisen neljän kuukauden aikana. Palautetta kerättiin nimettömästi hankkeen järjestämissä koulutustilaisuuksissa, loppuseminaarissa, ohjausryhmän kahden viimeisimmän kokouksen yhteydessä ja lisäksi palautelomakkeet annettiin maakunnallisen vammaisasioiden neuvottelukunnan kokouksen yhteydessä sekä KA-POVA:n kokoukseen täytettäväksi.

Palautelomakkeilla palautetta antoi 26 vastaajaa. Näistä kaksi edusti ohjaus- /projektiryhmää, 14 kehitysvamma- tai vammaispalvelujen työntekijöitä, viisi muun maakunnan hallinnon alan työntekijöitä, kolme vammaisneuvostoja tai maakunnallisen vammaisasiain neuvottelukuntaa, viisi järjestöjä/yhdistyksiä/liittoja, yksi yksityistä palveluntuottajaa tai yhteistyötahoa ja kaksi omaista/läheistä tai muuten vaan asiasta kiinnostunutta. Osa vastaajista edusti siis useampaa kuin yhtä tahoa. Palaute oli hyvä, sillä arvosanalla 1-5 (1 heikko - 5 erinomainen) hanke sai kokonaisuutena toiminnasta ja tuloksista **keskiarvoksi 3,95 eli lähes kiitettävä**. Loppuarvosanan antoi 22 vastaajaa ja keskiarvo on laskettu tämän perusteella.

Palautelomakkeessa VASARA:n **toiminnasta** hyväksi arvioitiin koulutukset. Kehitystä koettiin tapahtuneen mm. seuraavissa asioissa: toimintaohjeilla saadaan tietoa niin työntekijöille kuin asiakkaillekin, on luotu yhtenäisiä käytäntöjä, asiakaskyselyt voidaan hyödyntää työn pohjaksi, kaikkia osapuolia on kuunneltu ja toiminta on ollut avointa. Hanke koettiin hyväksi linkiksi ja katalysaattoriksi joidenkin asiakkaiden/asiakasryhmien ja Kainuun maakunta -kuntayhtymän välillä.

Palautelomakkeella arvioitiin hankkeen **vaikuttavuutta**. Se koettiin hyväksi, sillä tieto on lisääntynyt. Koulutukset ovat olleet tarvelähtöisiä ja oikea-aikaisia. Asennoituminen on muuttunut päätöksenteon suhteen positiivisemmaksi. Hankkeen toiminta on koettu avoimeksi. Tiedon saaminen on

parantunut. Lainmukaisten ja yhdenmukaisten päätösten näkyvyys on kasvanut. Käsittelyaikojen on koettu lyhentyneen.

Vapaan sanan kohdassa kannettiin huolta myönteisen kehityksen jatkumisesta. Tavoitteiden arvioitiin toteutuneen. Koulutuksia ja materiaalia pidettiin hyvinä ja koulutusjärjestelyjä toimivina. Koulutusten tuomat uudet ajatukset ovat luoneet pohjaa käytännön työhön ja sitä kautta on saatu varmuutta omaan työhön. Koulutuksiin on voitu isollakin joukolla osallistua (maksuttomat koulutukset). Hankevetäjä sai myös kiitosta työstään.

Seuraavana on suora lainaus eräästä palautelomakkeesta.

”Askel kerrallaan,

paljon puhetta ja ajatuksia

ei voi olla vaikuttamatta arjen muuttumiseen”

7. Jatkokehittämisehdotuksia

Kaikkia kehittämissideoita ei ole saatu eteenpäin. Sosiaalityön ja vammaispalvelujen yhteistyön kehittyminen perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon kanssa aiheuttaa huolta. Myös vanhus- sosiaalityön tulevaisuus ja ikärakenteen aiheuttama vammaispalvelujen tarve mietittyvät Kainuussa. Huomioitavaa on myös ensi syyskuun vammaispalvelulain aikavaateet palvelutarpeen arvioinnille, palvelusuunnitelmille ja hakemusten päätöksille.

Jatkossa tulisi selvittää, voidaanko kuntoutussuunnitelmien ja palvelusuunnitelmien laadintaa yhdistää. Keskusteluun on nostettu myös, voisivatko näkö- ja kuulovammaisten kuntoutusohjaajat tehdä sosiaalityön päätökset esim. kuulovammaisten ovihälytyskoneistoihin ja näkövammaisten asunonmuutostöihin valaistuksen osalta. Vammaispalvelujen apuvälinerekisterin kehittäminen ja Kuntoapu-ohjelmaan liittyminen jäivät toteutumatta. Apuvälinerekisteri tehostaisi maakunnan - kuntayhtymän omien apuvälineiden käyttöä toiminta-alueellaan.

Yhteiset puhelinajat vammaispalvelujen sosiaalityöntekijöille tulisi myös mahdollistaa, jolloin lomien, koulutusten ja yleensäkin poissaolojen aikana puhelut voisi keskittää. Myös asiakkaille yksi kiinteä aika olisi helpompi muistaa.

Vammaispalvelulain muuttuessa ensi syksynä ensisijaiseksi kehitysvammalakiin nähden, palveluohjaajien tulisi hallita sekä vammaispalvelulain että kehitysvammalain palvelut. Tämä vaatii riittävän perehtymisen ja koulutuksen. Vammaispalveluissa tulisi olla palveluohjaajia, jotka osaisivat yhdistää eri palvelujärjestelmien palvelut tukemaan asiakkaan selviytymistä itsenäisesti.

Henkilökohtaisen avun muuttuminen subjektiiviseksi oikeudeksi edellyttää esteettömän matkailun kehittämistä Kainuussa.

8. Pohdintaa

Vammaisia henkilöitä on kaikenikäisiä, minkä vuoksi heidän tarpeensa ovat hyvin erilaisia. Se on tehnyt haasteelliseksi yhteisten toimintaohjeiden ja toimintakäytäntöjen luomisen Kainuuseen. Usein pelkät ohjeet eivät riitä, vaan tarvitaan keskustelua, käsitteiden aukaisua ja erilaisten lähestymisnäkökulmien ymmärtämistä. Vaikeutena hankkeessa on ollut, että selvityksiin vaadittavia tietoja ei ole saatu ajallaan ja niitä on jouduttu pyytämään useasti. Viiveet ovat johtuneet tiukoista henkilöresursseista ja osittain työn priorisoinnista. Tämä on osaltaan aiheuttanut kiirettä hankevetäjälle.

Muutamaan otteeseen ohjausryhmässä ja esimiehen kanssa on myös neuvoteltu siitä, mitä kautta työtehtäviä ohjautuu hankkeelle. Tehtäviä tuli välillä jatkuvalla syötöllä monesta paikasta, eikä työaika meinannut riittää. Tähän tuli parannusta hankkeen viimeisenä vuotena.

Kun VASARA-hanke aloitti toimintansa, vammaispalveluista oli kovasti negatiivista kirjoittelua maakuntalehdissä. Ohjausryhmän, asiakasedustajien, järjestöjen, yhteistyötahojen ja lääninhallituksen tuki oli siksi tärkeää. Viimeinen hankevuosi on ollut lehdistössä melko hiljaiseloa, mikä on hankkeen kannalta tuntunut hyvältä asialta. Paikalliset vammaisjärjestöjen edustajat olisivat halunneet antaa lehdistölle positiivista palautetta maakuntalehdessä syksyllä 2007 siitä, että hankkeen avulla vammaispalvelut ovat Kainuussa parantuneet, mutta (liite) hyvät asiat eivät näytä ylittävän uutiskynnystä helposti.

Vuorovaikutukseen ja verkostojen kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyneet useat koulutuspäivät ovat nostaneet esille ihmisten yksilöllisyyden. Sama toimintatapa ei käy kaikille ja usein me tulkitsemme toistemme viestejä, tarkentamatta olemmeko ymmärtäneet oikein. Tarvitaan siis rohkeampaa heittäytymistä omana persoonanaan ihmisten kohtaamistilanteisiin ja uskallusta tuoda esiin asiakastilanteissa myös oman tiedon vajavuus ja lisätiedon hankinnan tarve. Keskenäisyyden ja epävarmuuden sietokyky korostuvat vammaispalvelutyössä.

Lopuksi todettakoon, että Kainuussa sosiaali- ja terveydenhuollossa eletään muutaman askeleen muuta maata edellä. Muualla käydään keskustelua yhteistoiminta-alueista ja kuntaliitoksista, kun Kainuussa yhdessä yhteisessä sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatiossa mietitään jo yhteensopi-
via ja toisiaan tukevia atk-järjestelmiä ja tehokkaita laajoja palvelujärjestelmiä jne. Moni asia on hankkeen aikana loksautunut Kainuun vammaispalveluissa kohdalleen ja tästä on hyvä Kainuun jatkaa, vaikka hanke päättyykin.

”Vammaispalvelujen saatavuuden ja erityisosaamisen parantaminen Kainuussa” - hanke (VASARA) järjestää **maksuttoman koulutuksen** sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä sairaanhoidossa työskenteleville.

**VAIKEAVAMMAINEN VAI VAMMAINEN
- ERILAISIA NÄKÖKULMIA VAMMAISUUTEEN**

Aika tiistaina 7.10.2008 klo 9.00 – 13.15

Paikka Kainuun keskussairaala, iso luentosali

Koulutuksen tavoitteena on saada ymmärrystä eri lähestymistavoista vammaisuuteen sekä vammaispalveluihin ja vammaisetuksiin. Koulutuspäivän yhtenä tehtävänä on saada pohdintaa nykyisistä toimintakäytännöistä ja niistä aiheutuvista ongelmista. Ideoinnin tuloksena olisi tarkoitus saada suuntia, miten ja missä voidaan palvelua kehittää. Voitaisiinko yhteistyön avulla päästä asiakkaalle nopeampaan prosessiin mm. kuntoutus-, hoito- ja palvelusuunnitelmissa tai vammaispalveluja haettaessa, mitä kehittäminen edellyttää prosessiin osallistujilta?

OHJELMA

9.00 - 9.15 Ilmoittautuminen ja kahvitarjoilu

9.15 - 9.45 Koulutuspäivän avaus ja tavoitteet Jaana Finnilä, VASARA- hanke

9.45 - 10.30 Vammaispalvelulain mukaiset vammaispalvelut Maarit Rautiainen, sosiaalityöntekijä

10.30 - 11.15 Kelan vammaisetuudet ja kuntoutuspäätökset, Sari Linna, Kela/ Kajaani

11.15 - 12.00 Lounastauko (omakustanteinen lounas)

12.00 - 12.45 Vaikeavammaisen hoito- ja kuntoutussuunnitelman laatiminen, Markku Koskela kuntoutusylilääkäri

12.45 – 13.15 Keskustelua yhteistyöstä, ongelmakohdista, haasteista ja ideointia palvelujen kehittämiseksi

ILMOITTAUTUMINEN TAPAHTUU KOULUTUSKALENTERIN KAUTTA 1.10.2008 MENNESSÄ.

Lisätiedot: Jaana Finnilä puh 044 7970277 tai jaana.finnila@kainuu.fi

”Vammaispalvelujen saatavuuden ja erityisosaamisen parantaminen Kainuussa” (2006 - 2008)

"Vammaispalvelujen saatavuuden ja erityisosaamisen parantaminen Kainuussa"- hanke (VASARA) on toiminut toukokuusta 2006 alkaen ja on toimintaansa nyt hiljentämässä. Hanke päättyy joulukuun lopussa.

Arvoisa yhteistyökumppani, kainuulainen vaikuttaja tai muuten vain vammaispalvelujen asiasta kiinnostunut, tämä on kutsu Sinulle!

VASARA-HANKKEEN LOPPUSEMINAARI

Aika: 19.11.2008 klo 14.00 – 18.00

**Paikka: Kaukametsän kulttuuri- ja kongressikeskus, Kauka - sali,
Koskikatu 2-4, Kajaani**

Ohjelma:

14.00 – 15.30 Vammaispalvelulain muutosnäkymät, Päivi Nurmi-Koikkalainen, Stakes

15.30 – 16.30 Vahva pohja ihmisoikeuksille ja syrjimättömyydelle. Suomen vammaispoliittisen ohjelman (VAMPO) valmistelu on käynnissä, Aulikki Rautavaara, Stakes

16.30 – 16.50 Kahvitarjoilu

16.50 - 17.20 Vähän mutta välttämättä – näkövammaisten avustajaprojekti, Mervi Niemelä-Hytönen

17.20 – 17.30 Asiakasnäkökulman edustajana ohjausryhmässä, Jarmo Jokinen

17.30 – 18.00 VASARA -hankkeen aika ja juurrutus, Jaana Finnilä ja Hilikka Louhisalmi

LÄMPIMÄSTI TERVETULOA!

Loppuseminaariin ilmoittautuminen 11.11.2008 mennessä kahvitarjoilun järjestämiseksi puh 044 7970 277 tai jaana.finnila@kainuu.fi . Maakunnan työntekijät ilmoittautuvat kaiman koulu-tuskalenterin kautta.

OSA 2: Kainuun näkövammaprojekti (2006 – 2007)

Kainuun maakunta -kuntayhtymä

Kainuun näkövammaprojekti (2006–2007)

Motto: ”Näkkööhän se sokkea Reettahi, kun kuntoutetaan!”

Loppuraportti 7.1.2008

**Hilkka Louhisalmi
Markku Koskela**

Sisällysluettelo

1. Johdanto	2
2. Tavoitteet	4
3. Osallistujat	5
4. Työmenetelmät.....	6
4.1 Kuntoutusohjaus.....	6
4.2 Liikkumistaidonohjaus.....	6
4.3 Pienryhmäkuntoutus.....	7
4.4 Koulutukset	8
4.5 Tiedottaminen	8
5. Tulokset.....	8
6. Kainuun näkövammakuntoutuksen maakunnallinen toimintamalli	11

1. Johdanto

Näkövammaisten määrä ja kuntoutuksen tarve Kainuussa ovat lisääntyneet vuosi vuodelta. Tarkat tiedot näkövammaisten lukumäärästä puuttuvat toistaiseksi. Näkövammarekisterin (2006) mukaan Suomessa oletetaan olevan ainakin 80 000 näkövammaista, joista Kainuussa vuositilaston mukaan 244 näkövammaista henkilöä. Uusia kainuulaisia näkövammaisia on ilmoitettu rekisteriin 23. Rekisterin tiukkojen kriteereiden vuoksi suuri joukko heikkonäköisiä henkilöitä jää tilaston ulkopuolelle, mutta myös osa heistä tarvitsee kuntoutusohjausta ja muuta näkövamma-kuntoutusta. Kainuun väkiluku on ollut vuoden 2006 tilastojen mukaan 80 738 henkilöä. Näkövammaisten määrän kasvuun on vaikuttanut väestön ikääntyminen, glaukooman, diabeteksen, muiden silmänpohjarappeumien ja aivoverenkiertohäiriöiden lisääntyminen.

Uudet tutkimukset ovat tuoneet lisätietoa näönkuntoutuksen eri menetelmien toimivuudesta ja tuloksellisuudesta, (muun muassa Näkövammaisten Keskusliiton INK-projekti). Näönkäytön ja liikkumistaidon ohjauksen tarve ja myös kuntoutusmahdollisuudet ovat lisääntymässä. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoille tarvitaan myös lisää tietoa ja koulutusta näkövammoihin liittyvistä asioista.

Kainuun maakunta -kuntayhtymässä aloitettiin touko-kesäkuussa 2006 sosiaali- ja terveydenhuollon alueellinen kehittämishanke lääninhallituksen (75 %) ja maakunta -kuntayhtymän kehittämisrahalla (25 %). Alun perin itsenäiseksi projektiksi suunniteltu ”Kainuun näkövammaprojekti” (Reetta), yhdistettiin lääninhallituksen toivomuksesta ”Vammaispalveluiden saatavuuden ja erityisosaamisen parantaminen Kainuussa” -projektiin (VASARA -hanke). Näkövammaprojekti toimi Vasara-hankkeen osaprojektina.

Molemmilla projekteilla on toiminut oma projektiryhmänsä. Pääprojektin hankevetäjä ja maakunnan erikoissuunnittelija osallistuvat aktiivisesti myös näkövammaprojektin projektiryhmän työskentelyyn. Kuntoutusylilääkäri osallistui pääprojektin ohjausryhmän työskentelyyn ja myös siellä käsiteltiin näkövammaprojektin asioita. Näkövammaprojekti päättyi alkuperäisen aikataulun mukaisesti 31.12.2007. Vasara-hankkeen työ jatkuu vielä vuoden 2008 loppuun saakka.

Projektityöntekijä Hilikka Louhisalmi aloitti työt Kainuun maakunnassa 5.6.2006. Projektityöntekijä oli aiemmin työskennellyt Lapin keskussairaalan näkövammaisten lasten kuntoutusohjaajana sekä liikkumistaidonohjaajana lähes kuuden vuoden ajan. Ennen kuntoutusohjaajana työskentelyään hänelle oli kertynyt laaja-alaista koulutusta ja työkokemusta myös muilta ammattialoilta kuten esimerkiksi opetustyöstä, mikä oli hyvänä apuna monimuotoisessa ja vaativassa projektityössä.

Näkövammaprojektin projektiryhmään kuuluivat: kuntoutusylilääkäri Markku Koskela (puheenjohtaja), silmätautien erikoislääkäri Minna Kääriäinen, silmätautien poliklinikan perushoitaja Anja Pulkkinen, erityissuunnittelija Marja-Liisa Komulainen, hankevetäjä Jaana Finnilä, näkövammaisten kuntoutusohjaaja Raija Raninen sekä projektityöntekijä Hilikka Louhisalmi (sihteerinä). Moniammatillisen projektiryhmän työskentely on ollut vilkasta ja keskustelevaa. Projektiryhmä kokoontui yhdeksän kertaa.

Projektityöntekijä teki laajaa yhteistyötä muun muassa Näkövammaisten Keskusliiton ja Kainuun näkövammaiset ry:n kanssa. Hän osallistui myös maakunnan hankevetäjien yhteisiin koulutuksiin ja kokouksiin.

2. Tavoitteet

Näkövammaprojektin yhdistäminen Vammaispalveluiden saatavuuden ja erityisosaamisen parantamiseen Kainuussa edellytti yhteisten tavoitteiden luomista. Tätä valmisteltiin jo ennen varsinaista projektityön käynnistymistä ja työstiettiin edelleen projektin alkuvaiheen ajan.

Ensisijaisena tavoitteena yhdistetyllä hankkeella on yhteisten, asiakaslähtöisten toimintatapojen kehittäminen vammaispalveluiden turvaamiseksi kaikille kainuulaisille. Toisena pääprojektin tavoitteena on luoda jatkuva asiakaspalautejärjestelmä kainuulaisten erityisryhmien palveluiden yhdenvertaisuuden turvaamiseksi. Tavoitteena ovat myös laadun ja palvelun saatavuuden tehostaminen sekä esille tuotujen ongelmien poistaminen.

Pilottina toteutetun Kainuun näkövammaprojektin (2006 - 2007) tavoitteissa keskeisenä on tukea näkövammaista henkilöä itsenäiseen suoriutumiseen erilaisissa arkipäivän tilanteissa. Tukimuotona on henkilökohtainen kuntoutusohjaus, mutta myös ryhmässä tapahtuva sosiaalinen kuntoutus sekä kotipalveluhenkilöstön tuki. Projektissa päivitetään muun muassa kotipalveluhenkilöstön näkövammatietoja.

Kainuun näkövammaprojektin konkreettisena, lyhyen tähtäimen tavoitteena on kainuulaisten näkövammaisten näönkäytön ja liikkumistaidon ohjauksen tehostaminen kotikäynteinä ja pienryhmämuotoisena kuntoutuksena nykyaikaista apuvälineteknologiaa ja tutkimustietoa hyödyntäen. Projektin pitkän tähtäimen tavoitteena on kainuulaisten näkövammaisten itsenäisen toimintakyvyn ja osallistumisen parantuminen ja kotona asumisen tukeminen.

Tärkeää on myös koulutus ja tiedottaminen näkövamma-asioista. Näiden avulla lisätään sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden ja koko Kainuun väestön tietoa näkövammakuntoutuksen mahdollisuuksista.

Projektin pitemmän tähtäimen tavoitteena on luoda Kainuun näkövammakuntoutukseen kattava maakunnallinen toimintamalli, joka vakiinnutetaan osaksi Kainuun maakunta- kuntayhtymän ja muiden toimijoiden normaalia palvelujärjestelmää.

3. Osallistujat

Reetta-projektin osallistujat tulivat Kainuun maakunnan alueen yhdeksästä kunnasta. Näkövammaisten henkilöiden ohjautuminen projektiin tapahtui pääsääntöisesti silmätautien poliklinikan ja yksityisten silmälääkäreiden läheteillä keskussairaalan kuntoutusyksikön näkövammaisten kuntoutusohjaajalle.

Projektityöntekijä valikoi yhdessä näkövammaisten kuntoutusohjaajan kanssa osallistujaehdokkaat pienryhmiin. Ennen lopullista valintaa jokaisen ehdokkaan luokse tehtiin kotikäynti ja kysyttiin halukkuutta osallistua ryhmämuotoiseen kuntoutukseen. Lisäksi projektiin ohjautui mukaan henkilöitä Kainuun näkövammaiset ry:n vetämän Ella-projektin palvelupäiviltä sekä Kainuun Sanomissa olleen lehtijutun ja maakunnan tiedotusliitteen kautta.

Kaikki asiakkaat olivat käyneet joko silmätautien poliklinikan tai yksityisen silmälääkärin vastaanotolla ennen kotikäyntiä. Kotikäynnillä tehtävässä haastattelussa tuli esille, että kaikki asiakkaat kokivat ongelmia lukemisessa. Muita ongelmia olivat vaikeudet itsenäisessä asioinnissa, television tekstin näkemisessä, kasvojen tunnistamisessa ja liikkumisessa. Pienryhmään osallistujat hoitivat pääsääntöisesti itsenäisesti kodin siivouksen ja ruuan laitton. Yhdellä pienryhmään osallistujalla oli henkilökohtainen avustaja.

Yleisin näkemisen apuväline oli lukulasit ja toiseksi yleisin suurennuslasi. Kahdella ryhmäläisellä oli näkemisen apuvälineenä lukutelevisio. Apuvälineet oli pääsääntöisesti saatu keskussairaalan kautta. Näön heikentymisen myötä osalla kuntoutujista apuvälineet olivat käyneet riittämättömiksi nykyiseen tilanteeseen nähden.

Pienryhmiin osallistuvat kuntoutujat olivat näkövammaisia, joiden heikkonäköisyyden syy oli verkkokalvon keskeinen ikärappeuma, diabeettinen retinopatia, glaukooma tai harmaakaihi. Kaikilla pienryhmien jäsenillä näön heikkeneminen aiheutti haittaa, lukeminen oli vaikeutunut ja näkemisen apuvälineiden tarve oli selkeä. Pienryhmään osallistuvista nuorin oli 61-vuotias ja vanhin 81-vuotias.

Liikkumistaidonohjaukset sovittiin erillisiksi kokonaisuuksiksi näkövammaisten asiakkaiden tarpeiden mukaan. Liikkumistaidonohjauksen nuorin asiakas oli 14-vuotias ja vanhin 84-vuotias.

Osalla asiakkailla liikkumistaidonohjaus kotiympäristössä olisi tullut järjestää jo vuosia aikaisemmin, mutta tätä palvelua ei ole ollut riittävästi saatavissa edes ostopalveluna.

4. Työmenetelmät

4.1 Kuntoutusohjaus

Näkövammaisten kuntoutusohjaus on kuntoutujan ja hänen läheistensä ohjausta ja neuvontaa, sairaudesta aiheutuvien toiminnallisten, sosiaalisten ja psyykkisten ongelmien selvittämistä sekä kuntoutujan toimintamahdollisuuksia ja toimintakykyä edistäviä tukitoimia. Tavoitteena on edistää kuntoutujan selviytymistä jokapäiväisessä elämässä näkövamma aiheuttamista rajoituksista huolimatta.

Kuntoutusohjaaja neuvoo ja ohjaa asiakasta ja hänen läheisiään vammaisuuteen liittyvissä kuntoutus-, sosiaaliturva- ja muissa käytännön asioissa. Kuntoutusohjaajan työhön kuuluu myös apuvälinetarpeen arviointi, asunnonmuutostyösuunnitelmien laadinta, yhdyshenkilönä ja asiantuntijana toimiminen eri yhteistyötahojen välillä.

4.2 Liikkumistaidonohjaus

Liikkumistaidolla tarkoitetaan sekä heikkonäköisen että sokean henkilön taitoa liikkua turvallisesti eri tilanteissa ja ympäristöissä. Se on taitoa käyttää eri aisteja ja liikkumisen eri apuvälineitä tarkoituksenmukaisesti sekä kykyä suunnistautua tilanteen mukaisesti. Parhaimmillaan hyvä liikkumistaito on itsenäistä, turvallista, tehokasta ja kaunista liikkumista. Se tuottaa liikkujalle iloa ja onnistumisen kokemusta sekä oikeuden päättää missä, minne ja milloin liikkuu. Myös oppaan kanssa liikkuminen ja yhdessä toimiminen on liikkumistaitoa. Mahdollisimman itsenäinen liikkuminen on yksi ihmisen perusoikeuksista ja siksi se on erittäin tärkeää sekä sokeiden että heikkonäköisten kuntoutumisessa. Näkövammaisen liikkumistaito on jatkuvaa oppimista ja kehittymistä. (Törrönen, Onnela s.8-9).

Projektin aikana näkövammaisten liikkumistaidonohjaukset suunniteltiin kunkin asiakkaan oimien tarpeiden mukaan. Liikkumistaidonohjauksia tehtiin eri vuodenaikoina, erilaisilla säillä ja

vuorokauden aikoina. Pisimmillään liikkumistaidonohjausta annettiin yhdelle näkövammaiselle asiakkaalle kahdeksan kertaa.

Yksilöllisten liikkumistaidonohjausten lisäksi näkövammaisen turvallisesta liikkumisesta keskusteltiin eri näkövammaisten tapahtumissa maakunnassa sekä muun muassa opiskelijaryhmien kanssa Kätevän kodin tapahtumissa. Tapahtumissa myös harjoiteltiin liikkumista opastuksessa ja valkoisen tunnustelukepin avulla.

4.3 Pienryhmäkuntoutus

Ryhmämuotoisen kuntoutuksen voidaan nähdä painottuvan näkemisen apuvälineen käytön opeteluun sekä psyykkiseen tukeen. Apuvälineen hallinnan lisäksi kuntoutukseen kuuluu näkemisen harjoittelua: esimerkiksi katseen kohdistamisen (eksentrisen fiksaatio) ja rivinvaihdon tekniikan harjoittelua ja lukutekniikkaa. Psyykkiseen tukeen kuuluu ohjauksesta saatava tuki sekä ryhmän tuki. Vertaistuen merkitys ryhmämuotoisessa näönkuntoutuksessa on suuri.

Kotikäyntiasiakkailta kysyttiin kiinnostusta ryhmämuotoiseen näönkuntoutukseen. Osa ehdokkaista joutui jäämään pois kuntoutuksesta joko oman huonovointisuuden tai omaisen hoitovastuun vuoksi. Myös pitkät etäisyydet ja ryhmään sopivien henkilöiden asuminen kaukana toisistaan vaikeuttivat huomattavasti pienryhmien perustamista.

Pienryhmäkuntoutukset toteutettiin Kajaanissa ja Kuhmossa. Kummassakin ryhmässä oli kolme jäsentä. Molemmissa ryhmissä oli kaksi naista ja yksi mies. Kajaanin pienryhmän kokoontumispaikkana oli Kainuun keskussairaalan lähellä rivitalo huoneistossa sijaitseva Kätevä koti. Kuhmon ryhmä kokoontui terveysaseman puheterapeutin huoneessa. Kajaanin pienryhmä kokoontui neljä kertaa ja Kuhmon ryhmä kolme kertaa. Kajaanin ryhmän tapaamiskerrat olivat marras- joulukuun (2006) ja tammikuun (2007) aikana, Kuhmon ryhmän kokoontumiskerrat olivat kaikki vuoden 2007 toukokuussa. Ylä-Kainuun alueella sopivaa pienryhmää ei projektin aikana saatu perustettua.

Ryhmämuotoisen kuntoutuksen harjoitusmateriaalina ja oppaana käytettiin Näkövammaisten Keskusliitto ry:n Näkökeskus Visiossa (2000 - 2003) toteutetun ”Ikääntyneiden heikkonäköisten henkilöiden näönkuntoutusmenetelmien kehittämisprojektin” (INK) aikana kehitettyä harjoitus-

materiaalia. Harjoitusmateriaalina käytettiin: havaitsemis-, seuraamis-, fiksaatio-, rivinvaihtokuvia. Lisäksi oli lukutehtäviä ja aitoja tilanteita muun muassa lomakkeiden täyttämistä. Eri tapaamiskerroilla oli oma suunnitelmansa.

4.4 Koulutukset

Kainuun maakunta -kuntayhtymän Kuhmon kotihoidon työntekijöille järjestettiin marraskuussa 2007 aisti-info-tyyppinen koulutuspäivä heikentyneen näön ja kuulon osa-alueilta. Yhteistyökumppanina tapahtumassa oli Kuurojen palvelusäätiön Seniori-ohjelman suunnittelija Sirkka-Liisa Mäki. Koulutus toteutettiin kahdessa ryhmässä ja koulutuspaikka oli Kuhmon osuuspankin kokoustila. Koulutukseen osallistui lähes koko Kuhmon kotihoidon henkilökunta.

Koulutuksessa käytiin läpi näkö- ja kuulovammojen syitä, asiakkaan kohtaamista, aistivammoista johtuvia ongelmia ja niiden ratkaisuja. Lisäksi kurssilaiset saivat tutustua näytteillä oleviin näkö- ja kuulovammaisten apuvälineisiin.

Koulutuspäiviä on tarkoitus järjestää edelleen varsinaisen näkövammaprojektin loppumisen jälkeen vuonna 2008 jäljelle jääneillä koulutusmäärärahoilla pääprojektin toimintana.

4.5 Tiedottaminen

Kainuun näkövammaprojektista ja näkövammaisuudesta tiedotettiin projektin ajan monipuolisesti eri menetelmiä käyttäen maakunnan sosiaali- ja terveystalvelujen henkilöstölle, näkövammaisille ja koko Kainuun väestölle. Tärkeimmät tiedotusmuodot ja käytännön toimenpiteet on kuvattu seuraavassa kappaleessa.

5. Tulokset

Projektityöntekijä on tehnyt kuntoutusohjauskotikäyntejä näkövammaisten luokse koko Kainuun alueella sekä yksin että yhdessä näkövammaisten kuntoutusohjaaja Raija Ranisen kanssa. Kotikäynneillä on lisäksi kartoitettu ja sovitettu näkemisen apuvälineitä (mm. suurennuslasit, lukutelevisio), ohjattu näkövammaisia sosiaaliturva-asioissa, näkövammaisena arjessa selviytymisestä,

kuntoutukseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen hakeutumisessa, näkövammaisten kirjaston asiakkuuteen hakeutumisessa. Projektin aikana projektityöntekijä on tehnyt 119 kotikäyntiä.

Liikkumistaidonohjaukset koettiin tarpeellisiksi. Osa ohjattavista asiakkaista oli jäänyt näön heikkenemisen jälkeen lähes ”neljän seinän sisälle”. Itsenäistä liikkumista ei heillä juuri ollut vaan he olivat täysin toisen ihmisen avun varassa. Liikkumistaidonohjaus lähti muutamien ohjattavien kanssa liikkeelle reitin opettelusta roskalaatikolle ja takaisin kotiin. Liikkumistaidonohjausten myötä asiakkaat saivat rohkeutta itsenäiseen liikkumiseen. Liikkumistaidonohjausta on saanut 28 eri-ikäistä näkövammaista henkilöä. Liikkumistaidonohjauksia on ollut yhteensä 83, jolloin yksi henkilö on saanut useampia ohjauksia tilanteesta riippuen.

Vuoden 2007 valkoisen kepin päivänä 15.10. toteutettiin keppimarssi Kajaanissa. Osanottajina oli runsas joukko näkövammaisia. Näkövammaisten yhdistyksen kanssa yhteistyössä toteutettiin myös ns. liikennevalokartoitus, jossa esille tuli myös muita hankalia paikkoja näkövammaisille henkilöille. Projektityöntekijä on tehnyt näissä asioissa yhteistyötä liikennevaloista vastaavan virkamiehen kanssa.

Pienryhmiin osallistujia haastateltiin useampaan kertaan pienryhmäkuntoutuksen kokemuksista. Pienryhmäkuntoutukseen osallistujat olivat tyytyväisiä ryhmätapaamisiin. Alkuhaastattelussa tuli esille, että ryhmään tulevilla oli uteliaisuutta ja kiinnostusta edessä olevista kokoontumiskertojen aiheista. Osallistujat kokivat jollakin lailla erikoiseksi sen, että heille tarjotaan erikseen näönkuntoutusta.

Ryhmäharjoituksissa tuli kuntoutujille uutta tietoa näkemisen tekniikoista ja apuvälineen käytöstä. Kaikki ryhmäläiset saivat käyttöönsä sopivat apuvälineet ja oppivat niiden käytön. Kaikille ryhmäläisille tuli käyttöön useampia suurentavia apuvälineitä. Ryhmätapaamiset koettiin myös sosiaalisesti virkistäviksi tapahtumiksi. Vertaistuen merkitys kuntoutumisessa oli suuri.

Projektityöntekijä on osallistunut Kätevän kodin varusteluun, avoimien ovien tapahtumiin sekä esitellyt näkemisen apuvälineitä ja kertonut näkövammaisten liikkumistaidonohjauksen toteuttamisesta ja liikkumisen apuvälineistä useille opiskelijaryhmille. Kätevä koti on suunniteltu myös näkövammaisille sopivaksi valaistuksen, värikontrastien ja varustuksen osalta. Kätevästä kodista on valmistettu kohokartta helpottamaan näkövammaisten tutustumista tilaan.

Projektin aikana projektityöntekijä osallistui yhteistyökumppanina Ella-projektin järjestämään taksimiesten koulutukseen sekä uusien näkövammaisten ensitietopäivän järjestämiseen. Näkövammaprojektia on esitelty Kuhmon, Sotkamon, Ristijärven, Paltamon, Kajaanin, Suomussalmen ja Hyrynsalmen näkövammaisten tapahtumissa.

Projektista tiedotettiin eri näkövammaistapahtumissa ja Kainuun Sanomissa olleen lehtijutun ja liitelehden kautta. Projektista on erillinen projektin esittelysivu Kainuun maakunta- kuntayhtymän www-sivuilla. Kainuun näkövammaprojektista on kerrottu myös Näkövammaisten Keskusliitto ry:n senioripalvelun tapahtumapäivässä Oulussa.

Projektin aikana tehtiin kaksi asiakaspalautekyselyä kummankin vuoden loppupuolella. Kyselyssä kysyttiin asiakkailta kokemuksia sekä kuntoutusohjauksesta että sosiaalitoimen kautta haettavista vammaispalvelusta. Kotikäyntien yhteydessä kuntoutusohjaaja ja projektityöntekijä jakoivat asiakkaille kyselylomakkeen ja palautuskuoren. Vuoden 2007 lopussa tehdyn kyselyn alustava analyysi näkövammaisten kuntoutusohjauksen osalta on tehty ja vammaispalvelun osalta analyysi tehdään vuoden 2008 alussa. Analyysin tekee pääprojektin vetäjä Jaana Finnilä. Vastauksia tuli 2006 toteutettuun kyselyyn yhdeksän kappaletta ja vuonna 2007 kyselyyn 12 kappaletta.

Vuoden 2006 lopussa toteutetun kyselyn tuloksena näkövammaiset asiakkaat olivat hyvin tyytyväisiä kuntoutusohjaajien palveluihin. Asiakaspalautteen suunta on säilynyt samana verrattuna aikaisemmin tehtyihin kyselyihin. Vammaispalveluosiossa nousi esille hakemisen ohjeistus, johon ei oltu tyytyväisiä. Sama ilmiö oli noussut esille pääprojektin tekemässä kyselyssä. Asiakastytyväisyys kokonaisuutena vammaispalveluissa ei saanut myöskään hyviä arvosanoja. Saatua asiakaspalautetta hyödynnetään toiminnan kehittämisessä.

Vuoden 2007 lopussa toteutetun uuden asiakaspalautekyselyn kaikissa osioissa tyytyväisten osuus oli yli 75 % ja eniten tyytyväisyyttä ilmeni ohjaukseen ja neuvontaan (92 %). Keskiarvo 3,83 oli vielä parempi kuin edellisenä vuonna (3,33), kun asteikko oli 0-4.

6. Kainuun näkövammakuntoutuksen maakunnallinen toimintamalli

Kainuun näkövammaprojektin 2006-7 (Reetta-projekti) aikana on kehitetty yhteistyötä kaikkien näkövammakuntoutukseen osallistuvien tahojen kanssa ja testattu näkövammakuntoutuksen eri toimintamuotoja harvaan asutun maakunnan olosuhteissa. Yhtenä tärkeänä tavoitteena on ollut Kainuun näkövammakuntoutuksen maakunnallisen toimintamallin luominen, sen ottaminen yhteiseen käyttöön ja vakiinnuttaminen osaksi toimivaa palvelujärjestelmää.

Maakunnan sosiaali- ja terveystalvet on Kainuussa järjestetty vuodesta 2005 alkaen maakunnan yhteisenä toimintana elämäkaariajattelun pohjalta eri tulosalueisiin ja niiden sisällä toiminnat on jaettu lähipalveluihin, seutukunnallisiin palveluihin ja keskitettyihin palveluihin. Toimintoja on suunniteltu ja niiden laatua parannettu useissa rinnakkaisissa kehittämishankkeissa. Oulun lääninhallitukselta on palveluiden kehittämiseen saatu arvokasta taustatukea ja ohjausta. Näkövammaprojektin yhdistäminen laajempaan Vammaispalvelujen saatavuuden ja erityisosaamisen parantaminen Kainuussa -projektiin toi mukanaan tiiviin yhteistyön vammaispalvelun toimijoihin ja laajensi molempien hankkeiden näköaloja.

Muita tärkeitä näkövammaprojektin yhteistyöhankkeita ovat olleet Kainuun apuvälineprojekti 2004-6 ja HYTEKE-projektit 2005-7. Niihin liittyi esteettömän mallikodin, Kätevän kodin, rakentaminen maakunnan toimijoiden ja Kajaanin amk:n yhteiseen käyttöön. Kätevässä kodissa otettiin huomioon esteettömyys myös näkövammaisten kannalta ja sinne rakennettiin ja varustettiin oma huone näön-, kuulon ja kommunikaation apuvälineiden sovitukseen. Apuvälinefirmojen kanssa yhteistyö tiivistyi ja varustusta täydennettiin sekä perinteisen että uuden teknologian apuvälineiden osalta kattavaksi. Näkövammaprojektin kautta kodin varustusta täydennettiin ja hankittiin pienryhmäkuntoutukseen sopiva varustus. Projektin jälkeen monipuolinen apuvälineistö on näkövammaisten kuntoutusohjaajan ja muiden toimijoiden aktiivisessa sovituskäytössä. Apuvälinesovituksia tehdään kotikäynneillä ja Kätevän kodin tiloissa. Kotikäyntejä helpottamaan on kuntoutusohjaajan käyttöön saatu käyttötarkoitukseen hyvin sopiva leasing-auto. Lisäksi Kätevä koti varusteineen on Kajaanin terveystalven oppilaitosten pienryhmäopetuksen käytössä.

Näkövammaprojektin työntekijä on tehnyt laajaa yhteistyötä myös peruskuntien, oppilaitosten, Kelan, yksityisten palveluntuottajien ja monien muiden tahojen kanssa. Lisäksi maakunnassa on tärkeitä ns. kolmannen sektorin toimijoita, joiden kanssa näkövammaprojekti on tehnyt tiivistä yhteistyötä. Näistä tärkein on Kainuun näkövammaiset ry, jonka ELLA-projekti on täydentänyt mukavasti maakunnan näkövammaprojektin toimintaa. Koulutus ja tiedottaminen sujuivat hyvin yhteistyöllä. Yhdistys harjoittaa etsivää ja palveluihin ohjaavaa toimintaa laaja-alaisesti koko Kainuun alueella, mikä auttoi myös maakunnan projektin tavoitteiden saavuttamisessa. ELLA-projektia on tuettu maakunnan toimesta. Valitettavasti RAY:n jatkorahoitusta projektiin ei myönnetty. Molemmipuolin hyödyllistä yhteistyötä maakunnan ja yhdistyksen välillä jatketaan joka tapauksessa myös tulevaisuudessa.

Terveysongelmien ennaltaehkäisy, sairauksien diagnosointi ja hoito ovat terveydenhuoltojärjestelmän perustoimintoja. Näkövammaisuuden osalta ennaltaehkäisyn mahdollisuudet ovat osin rajalliset, mutta esimerkiksi silmätapaturmien ehkäisyn ja perussairauksien hoidon kehittämisen osalta hyvin tärkeitä. Näihin osa-alueisiin ei näkövammaprojektin aikana ollut juuri mahdollisuuksia puuttua. Kainuussa on myös suhteellisen runsaasti näkövammaisuuteen johtavia perinnöllisiä sairauksia. Diabeteksen hoitoa on tehostettu valtakunnallisilla kehittämishankkeella (DEHKO), jossa myös Kainuu on ollut mukana.

Silmäsairauksien diagnosointi ja hoito ovat Kainuussa valtakunnallisesti hyvällä tasolla.

KAKS:n silmätautien klinikan henkilökunta on hyvin koulutettua ja osaavaa. Uudet hoitomuodot on myös Kainuussa otettu käyttöön; uusimpana juuri projektin aikana silmänsisäiset injektiohoidot silmänpohjan kostean ikärappeuman hoidossa. Kaihileikkauksia tehdään tarpeen mukaisesti ja nuoria silmälääkäreitä alalle kouluttaen. Myös yksityisellä puolella toimivat silmälääkärit ja optikot tuntevat Kainuun palvelujärjestelmän ja lähettävät erikoissairaanhoidon sitä vaativat potilaat. Tärkeää on jatkossakin pitää huolta KAKS:n silmätautien klinikan resursseista ja osaamisen jatkuvuudesta kokeneiden työntekijöiden vähitellen jäädessä eläkkeelle. Ns. hiljaisen tiedon siirtäminen nuoremmille työntekijöille on erityisen tärkeää näin erikoistuneella alalla. Projektin myötä yhteistyö silmätautien klinikan ja kuntoutusyksikön välillä on huomattavasti tiivistynyt ja sitä jatketaan niin käytännön asiakastyön kuin suunnittelunkin osalta.

Kun ihmisellä todetaan pysyvä näkövamma, hän ja hänen omaisensa tarvitsevat aina pitkäaikaista ohjausta ja tukea näkövammaisen kanssa elämiseen. Lisäksi tarvitaan apuvälineitä ja niiden käytön ohjattua harjoittelamista, liikkumisen ohjausta sekä neuvoja erilaisten palvelujen ja sosiaa-

lietuksien hakemisesta. Hyvin koulutettu ja kokenut kuntoutusohjaaja on tärkeä avainhenkilö, joka pystyy yhteistyössä verkostonsa kanssa auttamaan monin keinoin näkövammaista ja tukemaan hänen itsenäistä suoriutumistaan ja osallistumistaan yhteiskunnassa. Näkövammaprojektin myötä kuntoutusohjaajan työtä on tehty laaja-alaisesti tunnetuksi, mikä on lisännyt lähetteitä ja muita yhteydenottoja kuntoutusohjaajalle. Tässä on ongelmana se, että Kainuussa toimii vain yksi näkövammaisten kuntoutusohjaaja, jonka aika ei läheskään riitä lisääntyneisiin tarpeisiin nähden. Projektin jälkeen uhkatekijöitä ovat ainoan työntekijän liiallinen kuormittuminen, kuntoutusohjauksen jonojen pidentyminen ja kiireen myötä myös kuntoutujaa kohden annettavan ohjauksen määrän ja vaikuttavuuden heikkeneminen. Alkuvaiheessa tilannetta pyritään helpottamaan rajallisella määrällä ostopalveluita, mutta pitemmällä tähtäimellä Kainuuseen tarvitaan toinen näkövammaisten kuntoutusohjaaja.

Projektityöntekijä on pystynyt projektin aikana antamaan myös yksilöllistä liikkumistaidon ohjausta isolle joukolle Kainuun näkövammaisia, mikä on rohkaissut heitä liikkumaan ja hoitamaan asiansa itsenäisesti. Tämä on osaltaan ylläpitämässä näkövammaisen henkilön fyysisistä kuntoa sekä psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä. Toiminta tukee myös maakunnan perustavoitetta kotona asumisen tukemiseksi mahdollisimman pitkään sairauksista ja ikääntymisestä huolimatta. Aiemmin ostopalveluiden saanti on liikkumistaidon ohjauksen osalta ollut hyvin vaikeaa. Projektin jälkeen siirtymävaiheen aikana liikkumistaidon ohjausta pyritään hankkimaan kaikkein välttämättömimpään tarpeeseen ostopalveluina. Pitemmällä tähtäimellä toisen näkövammaisten kuntoutusohjaajan toimen perustaminen on tarpeen myös liikkumistaidon ohjauksen järjestämiseksi Kainuussa. Yhtenä kompromissina voisi ajatella liikkumistaidon ohjauksen järjestämistä ERVA-yhteistyönä OYS:n kanssa. Tämä voisi tapahtua siten, että OYS:n perustamasta kokonaisesta toimesta Kainuu ostaisi tietyn osuuden. Asioista neuvotellaan jatkossa silmätautien klinikan ja esimiesten kanssa. Ongelmana on Kainuun maakunta-kuntayhtymän vaikea taloustilanne, mikä ei juuri salli edes välttämättömiä menolisäyksiä.

Projektin aikana testattiin myös näkövammaisten jäljellä olevan näön käytön opettamista pienryhmissä aiemmin Näkövammaisten keskusliiton INK-projektissa kehitettyjen menetelmien avulla. Pienryhmät osoittautuivat toimivaksi työskentelymuodoksi, palaute myös asiakkailta oli hyvä ja erityisesti vertaistuen saaminen toi toiminnalle lisäarvoa. Ryhmien kokoaminen ja organisointi oli Kainuun harvaan asutuksen ja pitkien etäisyyksien vuoksi kuitenkin vaikeaa ja aikaa vievää, joten tämän toiminnan jatkaminen ei niukoilla resursseilla projektin jälkeen ole mahdollista. Asiaan palataan, kunhan näkövammaisten kuntoutusohjauksen resurssit saadaan riittäviksi.

Projektin aikana on kehitetty toimiva koulutuspaketti sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle näkövamma-asioista ja koulutettu mm. kotihoidon henkilökuntaa. Koulutusta ja tiedottamista on järjestetty myös suoraan näkövammaisille suunnattuna esim. yhdistyksen palvelupäivien yhteydessä. Nyt palvelupäivät tässä muodossaan ilmeisesti loppuvat. Median kautta on pyritty vaikuttamaan yleisiin asenteisiin ja lisäämään väestön tietoutta näkövamma-asioista. Tiedotusta ja koulutusta pyritään jatkamaan maakunnan ja Kainuun näkövammaiset ry:n yhteistyöllä jatkossakin. Kotihoidon henkilökunnalle täsmäkoulutusta voidaan mahdollisesti pienessä määrin tarjota myös ostopalveluna liikkumistaidon ohjauskäyntien yhteydessä. Lähipalvelussa toimivien työntekijöiden kouluttamisella voidaan huomattavasti tukea näkövammaisten kotona asumista, apuvälineiden käyttöä ja osallistumista. Mikäli myöhemmin toinen kuntoutusohjaajan toimi saadaan, voidaan koulutusta järjestää myös muille työntekijäryhmille ja ylläpitää koko sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön tiedon tasoa näkövammakuntoutuksen mahdollisuuksista.

Näkövammaprojektin myötä esille on noussut laajempaan näkökulmana asumisympäristön ja yhdyskuntarakenteen esteettömyys, missä myös Kainuussa olisi paljon kehitettävää. Maakunnalle onkin tehty alustava esitys laajemmasta Esteetön Kainuu -kehittämishankkeesta, jolla edistetäisiin sekä liikunta- että näkövammaisten asiointia ja osallistumista koko Kainuun alueella. Tässä hankkeessa tärkeitä toimintoja olisivat mm. yhdyskunta- ja liikennesuunnittelu, esteetön korjaus- ja uudisrakentaminen sekä joukkoliikenteen ja kuljetuspalvelujen esteettömyys. Hankkeen onnistuminen edellyttää riittäviä voimavaroja ja monien eri tahojen sitoutumista pitkäjänteiseen kehittämistyöhön, jotta käytännön tuloksia on mahdollista saada. Alustavissa keskusteluissa kiinnostusta jatkotyöskentelyyn onkin löytynyt eri tahoilta.